

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V
NITRE**

NÁZOV FAKULTY

117740

NÁZOV PRÁCE

2010

Pavol Uher, Bc.

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V
NITRE
FAKULTA ZÁHRADNÍCTVA A KRAJINNÉHO
INŽINIERSTVA**

**ZHODNOTENIE STAVU CHRÁNENÝCH ÚZEMÍ OKRESU
NITRA**

Diplomová práca

Študijný program:	Krajinné inžinierstvo
Študijný odbor:	6.1.11 Krajinárstvo
Školiace pracovisko:	Katedra krajinného plánovania a pozemkových úprav
Školiteľ:	Prof. Jozef Stred'anský DrSc.

Čestné vyhlásenie

Podpísaný Pavol Uher vyhlasujem, že som diplomovú prácu na tému „Zhodnotenie stavu chránených území okresu Nitra“ vypracoval samostatne s použitím uvedenej literatúry.

Som si vedomý zákonných dôsledkov v prípade, ak uvedené údaje nie sú pravdivé.

V Nitre 18. mája 2010

Pavol Uher

Pod'akovanie

Za pomoc pri realizácii práce by som rád poďakoval svojmu školiteľovi Prof. Jozefovi Stred'anskému, DrSc. za podporu, cenné rady a vedenie pri práci, Ing. Alexiusovi Ballayovi za poskytnutie informácií a materiálov.

ABSTRAKT

UHER, Pavol: Zhodnotenie stavu chránených území okresu Nitra. [Diplomová práca]. Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva; Katedra krajinného inžinierstva. Školiteľ: Prof. Jozef Stred'anský, DrSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Inžinier. Nitra: FZKI, 2010. s. 76.

Obsahom diplomovej práce je 76 strán textu rozdeleného do 5 kapitol. Úvodné strany sú venované krajine a jej ochrane, definovaniu pojmov súvisiace z ochranou životného prostredia a kategorizovaniu chránených území. Cieľom diplomovej práce bolo zhodnotiť stav chránených území okresu Nitra, charakterizovať jednotlivé územia, analyzovať súčasný stav. Okrem toho sme na základe získaných materiálov a terénneho prieskumu vypracovali návrhy pre zlepšenie stavu chránených území. Zistili sme, že chránené územia v okrese Nitra sú v dobrom stave, až na územie Nitrianskeho dolomitového lomu, ktoré nespĺňa štatút chráneného územia s 5. stupňom ochrany. Výsledkom bola aj tvorba máp v programe Arcview 3.3. Prínos našej práce spočíva v jej náučnom charaktere, ktorý sa snaží upovedomiť, informovať a poučiť čitateľa o chránených územiach, o ich význame pre spoločnosť a o ekologickej dôležitosti a hlavne o dôležitosti ich ochrany.

Kľúčové slová : Chránené územia. Krajina. Životné prostredie.

ABSTRACT

UHER, Pavol: Review condition of protected areas in canton Nitra. [Final exam]. Slovak University of Agriculture in Nitra. Horticulture and Landscape Engineering Faculty; Department of Landscape Engineering. Consultant: Prof. Jozef Stred'anský, DrSc. Educational qualification degree: Engineer. Nitra: FZKI, 2010. p. 76.

Final exam contains 76 pages of text split in 5 chapters. Introductory pages are devoted to landscape and its protection, ideas definition related with protection of environment and to classification of protection areas. The main goal of our study was to review condition of protected areas in canton Nitra, characterize separate areas, analyze actual condition. Also we developed suggestions to improve condition of protected areas by received materials and field survey. We found out, that protected areas in Nitra canton are in relatively good condition, but we cannot say the same about Nitras dolomite quarry. Quarry no longer fulfil the statute of protected area with degree of protection number 5. As a result we created maps in softwear ArcView 3.3. The apport of our survey consist in its educational character, which supposed to notify, informe and instruct the reader about protected areas, about their value for society, about their ekological importance and mainly about necessity of their protection.

Key words: Protection areas. Landscape. Environment.

OBSAH

Úvod.....	9
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí	10
1.1 Trvalo udržateľný rozvoj v ochrane prírody.....	10
1.2 Definícia krajiny	10
1.3 Ochrana životného prostredia, ochrana prírody a krajiny.....	12
1.4 Osobitná ochrana prírody a krajiny na Slovensku	16
1.4.1 Územná ochrana prírody a krajiny a jej stupne.....	16
1.4.2 Kategórie chránených území.....	16
1.4.3 Natura 2000	19
1.4.4 Starostlivosť o krajinu	20
1.5 Manažmentové kategórie chránených území podľa IUCN.....	21
1.5.1 Desatoro manažmentu ekosystému podľa IUCN	23
1.6 Ochrana chránených stromov	23
1.7 Funkcie chránených území	25
1.7.1 Spôsoby starostlivosti o ekosystémy.....	25
2 Cieľ práce.....	28
3 Metodika práce a metódy skúmania.....	29
3.1 Metodický postup	29
3.2 Charakteristika záujmového územia.....	31
3.2.1 Prírodné pomery.....	31
3.2.1.1 Geologické a geomorfologické pomery.....	31
3.2.1.2 Pedologické pomery.....	31
3.2.1.3 Klimatické pomery.....	32
3.2.1.4 Hydrologické pomery.....	33
3.2.1.5 Flóra.....	33
3.2.1.6 Fauna.....	34
3.2.1.7 Ochrana prírody v Tribeči.....	34
4 Výsledky práce.....	36
4.1 Chránené územia v okolí CHKO Ponitrie	36
4.1.1 CHKO Ponitrie.....	37

4.1.2	NPR Zoborská lesostep	38
4.1.3	PR Žibrica	40
4.1.4	PR Lupka.....	42
4.1.5	PP Nitriansky dolomitový lom.....	45
4.1.6	CHA Huntácka dolina	47
4.1.6	CHA Jelenská gaštanica	48
4.2	Územia európskeho významu v okrese Nitra	49
4.2.1	Zoborské vrchy.....	50
4.2.2	Gýmeš.....	54
4.2.3	Dvorčiansky les	56
4.3	Ostatné chránené územia a chránené stromy v okrese Nitra	58
4.3.1	ŠPR Bábsky les (Veľký Báb).....	58
4.3.2	CHVÚ Tribeč	59
4.3.3	Chránené stromy	63
5	Diskusia	64
	Záver	66
	Zoznam použitej literatúry.....	68
	Prílohy	72

Zoznam skratiek a značiek

ha	hektár
CHA	Chránený areál
CHKO	Chránená krajinná oblasť
CHVÚ	Chránené vtáčie územie
NP	Národný park
NPR	Národná prírodná rezervácia
PP	Prírodná pamiatka
PR	Prírodná rezervácia
SR	Slovenská republika
UEV	Územie európskeho významu
ŠPR	Štátna prírodná rezervácia
IUCN	Svetová únia ochrany prírody
NR SR	Národná rada Slovenskej republiky
CHKP	Chránený krajinný prvok
pH	kyslosť
MCHÚ	Maloplošné chránené územie

ÚVOD

Životný štýl ľudí je posledné desaťročia orientovaný predovšetkým na uspokojovanie svojich ekonomických či sociálnych potrieb. Tento trend má za následok, že priemyselná a poľnohospodárska produkcia prudko vzrástla, čím sa však oslabila najdôležitejšia zložka, nevyhnutná pre existenciu života - životné prostredie. Dnes už neexistuje ani jedno odvetvie ľudskej aktivity, ktoré by nejakým spôsobom nezasahovalo do životného prostredia. Práve na životné prostredie je vytváraný najväčší tlak. Meniacou sa klímou sa značne menia aj prírodné pomery v krajine, ktoré majú za následok, že krajina a jej charakter rovnako ako aj rastlinstvo a živočíšstvo, ktoré tam žije a na aké sme zvyknutí sa mení a môže sa zmeniť natoľko, že sa už nebude dať vrátiť do pôvodného stavu. Dôkazom toho je, že za posledné roky sme sa dostali do stavu, kedy bojujeme za zachovanie druhov rôznych biotopov, ktoré sme sami odsúdili na zánik.

Jedným zo spôsobov ochrany prírody je aj vytváranie chránených území., ktoré majú jasnú prioritu – ochranu prírody, zachovanie druhov a biodiverzity. Tiež je nutné chrániť už územia, ktoré už sú vyhlásené za chránené územia a ďalej im venovať pozornosť. Všetky chránené územia majú špecifické postavenie voči ostatným územiám a vďaka tomu môžu prežiť a môže sa z ich krásy a jedinečnosti tešiť aj ďalšia generácia i keď nie vždy je tomu tak. Aj preto sme sa rozhodli vypracovať túto diplomovú prácu, v ktorej sa budeme bližšie zaoberať ochranou území v lokalite okresu Nitra a rozanalyzujeme si ich stav. Naši cieľom je charakterizovať vybrané chránené územia, zdôvodniť dôvod ochrany, poukázať na nedostatky a navrhnúť vhodné riešenia, ktoré by pomohli zachovať tieto prírodné skvosty. Okrem toho chceme poukázať aj na fakt, že pasívna ochrana je nedostačujúca a bude treba vyvinúť viacej snahy ,aby sme aspoň vrátili chráneným územiám to, čo nám oni stále dávajú.

Je len na nás akou cestou sa vydáme, či budeme naďalej bezohľadne brať a slepo dúfať, že sa s našim devastačným spôsobom života naša jediná planéta Zem vyrovná, alebo sa poučíme a uvážime, že ak nechceme, aby boli naše nasledujúce generácie ukrátené o možnosť zažiť nedotknutú prírodu aká tu bola ešte pred človekom a začneme racionálne využívať prírodné zdroje a začneme si vážiť a rešpektovať postavenie prírody ako pre náš život nevyhnutného, potrebného a pritom krehkého spoločníka.

1 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

1. 1.1 Trvalo udržateľný rozvoj v ochrane prírody

IUCN (1973) definovala trvalo udržateľný rozvoj ako spôsob manažmentu prírodných zdrojov a živých systémov, vrátane človeka, ktorý zabezpečí dosiahnutie najvyššej udržateľnosti kvality života.

Podľa Ilavskej (1998) (in: Vološčuk, 2005) trvalo udržateľný život je najkomplexnejšou koncepciou trvalosti, pretože život implikuje predstavu evolúcie, vývinu a istú mieru dynamiky. Súčasťou života sú zmeny, modifikácie a diverzita (mnohorakosť). Takýto život uznáva, že príroda a jej časti majú svoju hodnotu nezávisle na momentálnych potrebách človeka a jeho prianiach. Zásadná výzva trvalo udržateľného života nie je reštriktívna, ale inšpiratívna. Apeluje na zvyšovanie kvality života, zahŕňa v sebe vzťah človeka k prírode, vzťah k slobode a zodpovednosti, vzťah k vlastnému životu, k budúcim generáciám, vzťah k odlišným názorom, vzťah k spoločným veciam.

Drdoš (2005) definoval trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti ako rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby, pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov (Vološčuk, 2005).

Trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity znamená využívanie obnoviteľných zložiek biologickej diverzity len v miere nepresahujúcej ich obnoviteľnú schopnosť a u neobnoviteľných zdrojov minimalizovanie ich vyčerpania (Vološčuk, 2001).

1.2 Definícia krajiny

Demek (1999) (in: Supuka a kol., 2005) tvrdil, že krajinu môžeme vyjadriť súborom parametrov (stavových veličín), ktoré charakterizujú jej stav, štruktúru, fungovanie a správanie, jej dynamiku a vývoj.

Zákon NR SR č. 237/2000 Z.z. zo 14. Januára 1999 „o územnom plánovaní a stavebnom poriadku“ definuje pojem krajina ako komplexný systém priestoru, polohy, georeliéfu a ostatných vzájomne funkčne prepojených hmotných prirodzených a človekom pretvorených aj vytvorených prvkov, najmä geologického podkladu a pôdotvorného substrátu, vodstva, pôdy, rastlinstva a živočíšstva, umelých objektov a prvkov využitého územia, ako aj ich väzieb vyplývajúcich zo sociálno-ekonomických javov v krajine. Krajina je životným prostredím človeka a ostatných organizmov.

Supuka a kol. (2005) pod krajinou rozumie ľubovoľne veľký výsek geosféry, hmotný alebo nehmotný, priestorovo-časový systém prírodných a socio-ekonomických prvkov a zložiek na zemskom povrchu, v ktorom sa uskutočňujú fyzikálne, chemické, biologické a spoločenské procesy.

Drdoš (1999) (in: Supuka a kol., 2005) pod pojmom krajina zahŕňa niekoľko možností, čo je možné za krajinu považovať; krajinou sa označuje buď prírodný a kultúrny jav, materiálny, estetický a životný priestor človeka, polarizovaný objekt záujmu človeka študovaný z komplexného hľadiska alebo výskumný priestor vyžadujúci prierezovú spoluprácu.

Oľahel, Feranec (2001) definujú krajinu ako reprezentujúcu časť zemského povrchu zeme s priestorovým systémom a konkrétnou polohou v rámci georeliéfu, ktorý vytvárajú vzájomne interagujúce prvky – substrát, vody, ovzdušie, pôdy, rastlinstvo, živočíšstvo, ako aj človekom modifikované a vyrobené objekty (Supuka a kol., 2005).

Gábriš a kol. (1998) uvádza, že krajina znamená pre človeka od okamihu jeho obkavenia sa v biosfére obrovský nenahraditeľný zdroj života. Zúčastňuje sa na jej stvárňovaní, pričom zanecháva na jej vzhľade viditeľné znaky existencie, svojich zápasov, ale tiež svojho cítenia a zamýšľania.

Slovo „krajina“ je konkrétnym pojmom používaným na označenie určitým spôsobom hraničného územia v prírode, teda prostredia, v ktorom človek spolu s ostatnými živými organizmami našej planéty Zeme žije a na ktoré vplýva svojou aktívnou činnosťou. V širšom slova zmysle je vlastne „príroda menších rozmerov“. Všeobecne je možné týmto pojmom označiť rôzne veľký zemepisný celok, čiže reálne existujúcu časť povrchu našej planéty, ktorá tvorí celok relatívne sa odlišujúci od svojho okolia – od inej krajiny. Má

svoju vlastnú štruktúru a vlastný život a je výslednicou dlhodobého pôsobiacich abiotických činiteľov podmieňujúcich život organizmov. (Noskovič a kol., 2005)

1.3 Ochrana životného prostredia, ochrana prírody a krajiny

Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 224/1998 Z.z. a ústavného zákona č. 9/1999 Z.z.), ako najvyšší právny predpis, ustanovuje právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Každý má právo na priaznivé životné prostredie a na včasné a úplné informácie a jeho stave a príčinách a následkoch tohto stavu. Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. Nikto nesmie nad mieru stanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. Štát dbá na šetrné využívanie prírodných zdrojov, ekologickú rovnováhu a účinnú starostlivosť o životné prostredie a zabezpečuje ochranu určeným druhom voľne rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov. Hospodárstvo Slovenskej republiky sa podľa ústavy zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.

Výskum životného prostredia sa zaoberá zásahmi človeka do krajiny a prírodného prostredia a zvlášť ich následkami. Cieľom výskumu je prispieť k minimalizácii negatívnych dôsledkov na vytváranie environmentálne prijateľných riešení životných podmienok človeka a geobiocenóz v zmysle ich zachovania a obnovy. Vo výskume životného prostredia, podobne ako aj v ochrane prírody, orientovanom na prax je potrebné používať systémový prístup. Mal by sa orientovať nie len terapeuticky, t.j. len na riešenie akútnych problémov zaťaženia krajiny s cieľom jeho redukcie, ale predovšetkým sanačne, t.j. ozdravením a nápravou nežiaducich podmienok prostredia s cieľom zabezpečiť optimálne životné podmienky pre ľudstvo, s ohľadom na trvalo udržateľný rozvoj a život spoločnosti. prevencia a prognostika zameraná na predchádzanie škodám na životnom prostredí a včasná eliminácia zámerov smerujúcich k narušeniu krajiny a ekosystémov ľudskou činnosťou, je kľúčom k úspechu starostlivosti o životné prostredie a prírodu. (Vološčuk, 2005)

Podľa zákona NR SR č. 117/2010 z 3. marca 2010 „o ochrane prírody a krajiny“ sa rozumie obmedzovanie zásahov, ktoré môžu ohroziť, poškodiť alebo zničiť podmienky a formy života, prírodné dedičstvo, vzhľad krajiny, znížiť jej ekologickú stabilitu, ako aj

odstraňovanie následkov takých zásahov. Ochranou prírody sa rozumie aj starostlivosť o ekosystémy.

Podľa zákona NR SR č. 117/2010 Z.z. o ochrane prírody a krajiny „ochranou prírody sa rozumie aj starostlivosť o ekosystémy“. Pojem „starostlivosť“ vo vzťahu k prírode a krajine definujeme ako „súbor praktických opatrení na udržanie alebo zlepšenie ekologickej stability ekosystémov a krajiny“. V prípade ekosystémov a chránených území ide o zabezpečenie trvalej právnej ochrany, udržanie autoregulačných procesov (v zmenených geobiocenózach navodenie procesov autoregulácie), vrátenie vytvárania podmienok pre prirodzenú reprodukciu pôvodného geofondu ekosystémov chráneného územia s cieľom zabezpečiť optimálne fungovanie ekosystémov“ (Vološčuk, 2005).

Životné prostredie je všetko, čo vytvára prirodzené podmienky existencie organizmov vrátane človeka a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Jeho zložkami sú najmä ovzdušie, voda, horniny, pôda, organizmy, energia a ekosystémy (Klinda, 2009).

Urbánek (1977) (in: Vološčuk, 2005) tvrdil, že životné prostredie nemožno chápať iba ako jednoduchý súčet anorganických, organických, sociálnych a ekonomických javov tvoriacich okolie človeka. Zo systémového hľadiska životné prostredie človeka má štruktúru funkčného systému, zloženú zo života človeka a z jeho okolia.

Životné prostredie predstavuje veľmi zložitý komplex, ktorý pozostáva z prírodných a umelých prvkov. Je to rozsiahly, vnútorne diferencovaný, pritom jednoliaty celok, ktorého funkčný systém má dôležitý praktický význam. Ak chceme životné prostredie všestranne zdokonaľovať a chrániť, musíme ho predovšetkým dôkladne poznať. Bez rozlíšenia základných prvkov životného prostredia a ich vzájomných vzťahov nemožno tento zložitý systém ani racionálne pochopiť, tým menej prakticky cieľavedome pretvárať (Čermák a kol., 2008).

Životné prostredie (habitant) je miesto, v ktorom sa realizuje pôsobenie všetkých vonkajších aj vnútorných činiteľov v takej miere, ktorá umožňuje živému organizmu

(jedincovi, populácií) toho istého druhu v tomto prostredí žiť, vyvíjať a rozmnožovať sa (Stred'anský, 2005)

Drdoš a Michaeli (2001) tvrdili, že len na základe poznania potenciálu krajiny a jeho optimálneho využívania možno dospieť k zosúladieniu vývoja prírody a krajiny s činnosťou človeka a tým k celospoločenskému efektu (Drdoš et Michaeli, 2001).

Drdoš (2005) definoval životné prostredie ako všetko, čo vytvára prirodzené podmienky existencie organizmov vrátane človeka a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Jeho zložkami sú najmä ovzdušie, voda, horniny, pôda, organizmy, ekosystémy a energia (in: Vološčuk, 2005).

Životné prostredie v najširšom zmysle slova je také prostredie, ktoré poskytuje podmienky pre základné prejavy a biologické funkcie živého organizmu. Je to vonkajší svet organizmov, s ktorým majú vzájomné vzťahy (interakcie). Každý organizmus má svoje prostredie, bez ktorého nemôže existovať. V tomto prostredí vznikol, vyvíja sa a rozmnožuje. (Noskovič a kol., 2005)

Krchňák (1996) (in: Vološčuk, 2005) tvrdil, že ochrana znamená vždy prítomnosť subjektu, ktorý ochraňuje niečo alebo niekoho pred niečím alebo niekým. Ochrana je vždy proti niečomu alebo niekomu a teda vždy má výraznú negatívnu dimenziu.

Vološčuk náuku o ochrane prírody definujeme nasledovne: "Ochrana prírody je vedecká disciplína, ktorá skúma príčinné súvislosti (kauzalitu) vzájomného pôsobenia (interakcií) ľudskej spoločnosti a prírody, ako špecifického biocentricko-sociálneho procesu v prírodných systémoch, a na základe zistenia intenzity pôsobenia negatívnych socioekonomických aktivít (interakčných vzťahov) na prírodu určuje mieru nevyhnutných preventívnych, rekonštrukčných a regulačných opatrení a zásahov, s cieľom zachovania základných ekologických procesov a biodiverzity ekosystémov, ekologicky optimálneho a ohľaduplného (rozumného) využívania prírodného prostredia ľudskou spoločnosťou a zabezpečenia ochrany území, prírodných javov a organizmov s ohľadom na ich vedecký, kultúrny, náučno-poznávací, výchovný a ekonomický význam pre súčasnú a budúcu ľudskú spoločnosť" (Vološčuk, 2001).

UICN definuje chápanie ochrany prírody ako uvedomelé usmerňovanie využívania prostredia tak, aby ľudské pokolenia mohli z neho získavať plný a všestranný úžitok, ktorý môžu prírodné zdroje poskytovať. (Dudley, 2008)

Chápanie ochrany prírody podľa IUCN, UNEP, WWF (1980): "je riadenie a ovplyvňovanie využívania biosféry ľuďmi tak, aby mohla poskytovať trvalý úžitok súčasným generáciám a pritom si zachovať svoj potenciál na uspokojenie potrieb a nárokov budúcich generácií".

Významný slovenský profesor ochrany lesa Stolina (1999) (in: Vološčuk, 2005) definoval ochranu prírody nasledovne: "Ochrana prírody je racionálna ľudská činnosť reprezentovaná komplexom individuálnych, skupinových, štátnych a medzinárodných opatrení, ktorými sa zabraňuje ohrozenie evolúcie a podstaty života a podporuje sa obnova a vývoj prírodných (abiotických a biotických) systémov a súčasne sa zachováva pôvodná kvalita biosféry. V podstate je to súbor opatrení na zabezpečenie ochrany chránených území, vzácnych a ohrozených rastlín, živočíchov a nerastov. Je to súbor príkazov a zákazov na ochranu uvedených objektov a vytýčených zásad, záchranných programov a ostatných režimov regulácie vývoja a zabezpečenia existencie príslušných druhov, populácií a systémov".

Ochrana životného prostredia zahŕňa činnosti ktorými sa predchádza znečisťovaniu alebo poškodzovaniu životného prostredia, alebo sa toto znečisťovanie alebo poškodzovanie obmedzuje a odstraňuje. Zahŕňa ochranu jeho jednotlivých zložiek, druhov organizmov alebo kompletných ekosystémov a ich vzájomných väzieb, ale aj ochranu životného prostredia ako celku (Stred'anský, 2005).

Predmetom, čiže objektom ochrany záujmu ochrany prírody je „príroda“ so všetkou rozmanitosťou životných foriem, podmienených geochemickými cyklami, ktorá je v neustálom dynamickom vývoji a na ktorú priamo a nepriamo pôsobia antropogénne vplyvy. (Vološčuk, 2005)

1.4 Osobitná ochrana prírody a krajiny na Slovensku

V zmysle zákona č. 117/2010 zberky zákonov Slovenskej republiky o ochrane prírody a krajiny, osobitne chránenou časťou prírody a krajiny sú:

chránené druhy rastlín, živočíchov, skamenelín a nerastov,

Chránené časti krajiny najmä:

- a) Chránené územia a ich ochranné pásma,
- b) Chránené územia európskeho významu,
- c) Súkromné chránené územia a ich ochranné pásma,
- d) Chránené objekty – t.j. stromy a ich ochranné pásma.

1.4.1 Územná ochrana prírody a krajiny a jej stupne

Územnou ochranou sa podľa uvedeného zákona rozumie ochrana prírody a krajiny na území Slovenskej republiky alebo jeho časti. Ustanovená je v piatich stupňoch ochrany, pričom rozsah obmedzení sa so zvyšujúcim stupňom ochrany zväčšuje.

Chránené územie je lokalita, na ktorej sa nachádzajú biotopy európskeho a národného významu, ako aj biotopy druhov európskeho a národného významu. Významné alebo ohrozené časti prírody a krajiny, krajinné prvky alebo územia medzinárodného významu je možné vyhlásiť za chránené v týchto kategóriách:

- chránená krajinná oblasť – CHKO,
- národný park – NP,
- chránený areál – CHA,
- prírodná rezervácia – PR,
- prírodná pamiatky – PP,
- chránený krajinný prvok – CHKP,
- chránené vtáčie územie – CHVÚ.

1.4.2. Kategórie chránených území

Chránená krajinná oblasť (CHKO) – je rozsiahlejšie územie, spravidla s výmerou nad 1000 ha, s rozptýlenými ekosystémami významnými pre zachovanie biologickej rozmanitosti a ekologickej stability, s charakteristickým vzhľadom krajiny alebo špecifickými formami historického osídlenia. Na území CHKO platí druhý stupeň ochrany. Podrobnosti o územnej ochrane chránenej krajinnéj oblasti vrátane ich územnej a

časovej doby platnosti a vymedzenie jej hraníc ustanoví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo.

Národný park (NP) – je rozsiahlejšie územie, mimoriadneho medzinárodného, resp. národného významu, spravidla s výmerou nad 1000 ha. Tvorené je prevažne ekosystémami s výraznejšie nezmenenými ľudskou činnosťou, ktoré tvoria nadregionálne biocentrá, v ktorých je ochrana prírody nadradená nad ostatné činnosti človeka a celej spoločnosti. Územie, na ktorom je zachovaná prirodzená krajinná štruktúra a najvýznamnejšie prírodné dedičstvo, môže vyhlásiť za „národný park“ vláda Slovenskej republiky. Na území NP platí tretí stupeň ochrany. V prípade, že je to v záujme ochrany prírody a krajiny, zodpovedný orgán ochrany prírody môže na území národného parku obmedziť rozsah a spôsob dopravy a vstup verejnosti, a to buď na celé územie parku, alebo do jeho časti. V národnom parku, vo väzbe na vyhradené priestory sa môže vykonávať vyšpecifikovaná ľudská činnosť, ktorá dovolí zachovanie chránených ekosystémov v ich prirodzenej dynamike.

Chránený areál (CHA) – je spravidla menšie územie s výmerou do 1 000 ha. Lokalita, na ktorej sa nachádzajú biotopy európskeho významu alebo ktorá je biotopom druhu európskeho resp. národného významu, môže krajský úrad – odbor životného prostredia vyhlásiť za „chránený areál“. Priaznivý stav týchto biotopov závisí na obhospodarovaní človekom. Kompetentný orgán ochrany prírody môže za chránený areál vyhlásiť aj územie s trvalejším výskytom chránených druhov živočíchov, rastlín, nerastov a skamenelín, plochy slúžiace na prírodovedecké a kultúrno-výchovné účely a niektoré časti prírody dotvorené ľudskou činnosťou. V tomto zmysle do tejto kategórie chránených území patria aj umelé vodné plochy, arboréta, parky, záhrady a lomy. Na území chráneného areálu platí tretí, štvrtý alebo piaty stupeň ochrany.

Prírodná rezervácia (PR) – je menšie územie, spravidla s výmerou do 1000 ha. Lokalita, ktorá predstavuje pôvodné alebo ľudskou činnosťou málo pozmenené biotopy európskeho alebo národného významu, alebo biotopy druhov národného významu, môže vyhlásiť za „prírodnú rezerváciu“ krajský úrad životného prostredia. Zároveň prírodnú rezerváciu predstavujúcu nadregionálne biocentrum, ako súčasť najvýznamnejšieho

prírodného dedičstva štátu, môže ministerstvo životného prostredia ustanoviť za „národnú prírodnú rezerváciu“ (NPR). Na území PR a NPR platí štvrtý alebo piaty stupeň ochrany.

Prírodná pamiatka (PP) – tvoria ju bodové, líniové alebo iné maloplošné ekosystémy, ich zložky alebo prvky, spravidla s výmerou do 50 ha, ktoré majú vedecký, kultúrny, ekologický, estetický alebo krajinotvorný význam. Vyhlasuje ich príslušný krajský úrad – odbor životného prostredia. Ministerstvo životného prostredia môže jedinečnú prírodnú pamiatku, ktorá predstavuje súčasť najvýznamnejšieho prírodného dedičstva, ustanoviť za „národnú prírodnú pamiatku“ (NPP). Na území PP aj NPP platí štvrtý alebo piaty stupeň ochrany. V zmysle zákona č. 117/2010 patria do tejto kategórie chránených území aj jaskyne, priepasti a prírodné vodopády.

Chránený krajinný prvok (CHKP) – je to zvyčajne významný krajinný prvok, ktorý plní funkciu biocentra, biokoridoru alebo interakčného prvku miestneho alebo regionálneho významu. Ochranu takéhoto územného celku vyhlasuje obvodný úrad – odbor životného prostredia a na jeho území platí druhý, tretí, štvrtý alebo piaty stupeň ochrany.

Chránené vtáčie územie (CHVÚ) – predstavujú biotopy druhov vtákov európskeho významu a biotopy sťahovavých vtákov. Sú vyhlásené ministerstvom životného prostredia za účelom zabezpečenia ich prežitia a rozmnožovania. V chránenom vtáčom území sa zakazuje vykonávať činnosti, ktoré môžu mať negatívny vplyv na predmet jeho ochrany.

Územia európskeho významu – tvorené sú jednou alebo viacerými lokalitami, na ktorých sa nachádzajú biotopy alebo druhy európskeho významu. Územie európskeho významu sa môže nachádzať aj vo vnútri niektorej z kategórií chránených území, ako aj v jeho ochrannom pásme. Ak stupeň ochrany na navrhovanom území európskeho významu a na vyhlásenom chránenom území a v jeho ochrannom pásme je rôzny, platia na spoločnom území podmienky ochrany určené vyšším stupňom.

Súkromné chránené územia a ich ochranné pásma – sú to chránené areály, prírodné rezervácie alebo prírodné pamiatky, ktoré neboli vyhlásené za chránené územia podľa § 17 ods. 1, môže vlastník na základe predloženého projektu ochrany (§ 54 ods. 10)

požiadať krajský úrad o vyhlásenie súkromného chráneného areálu, súkromnej prírodnej rezervácie alebo súkromnej prírodnej pamiatky. Ak to vyžaduje záujem ochrany súkromného chráneného územia, môže krajský úrad na základe žiadosti vlastníka vyhlásiť ochranné pásmo súkromného chráneného územia spôsobom, akým sa podľa tohto zákona vyhlasuje ochranné pásmo príslušného chráneného územia.

Zóny chránených území

Podľa zákona NR SR č. 117/2010 zberky zákonov Slovenskej republiky o ochrane prírody a krajiny možno chránené územia na základe stavu biotopov členiť najviac na štyri zóny. Zóny sa vymedzujú a odstupňujú podľa povahy prírodných hodnôt v nich tak, aby piaty stupeň ochrany bol určený v zóne A, štvrtý stupeň ochrany v zóne B, tretí stupeň ochrany v zóne C a druhý stupeň ochrany v zóne D. Stupeň ochrany určený podľa zón má prednosť pred stupňom ochrany ustanoveným týmto zákonom alebo všeobecne záväzným právnym predpisom, ktorým bolo chránené územie vyhlásené (ustanovené).

1.4.3 Natura 2000

NATURA 2000 je názov sústavy území členských krajín Európskej únie (EÚ) a hlavným cieľom jej vytvorenia je zachovanie prírodného dedičstva, ktoré je významné nielen pre príslušný členský štát, ale pre Európsku úniu ako celok. Táto sústava chránených území má zabezpečiť ochranu najvzácnejších a najviac ohrozených druhov voľne rastúcich rastlín, voľne žijúcich živočíchov a prírodných biotopov vyskytujúcich sa na území štátov Európskej únie a prostredníctvom ochrany týchto druhov a biotopov zabezpečiť zachovanie biologickej rôznorodosti v celej Európskej únii.

Základom pre vytvorenie NATURA 2000 sú dve právne normy EÚ:

- smernica Rady Európskych spoločenstiev č. 79/409/EHS o ochrane voľne žijúcich vtákov (známa tiež ako smernica o vtákoch – *Birds Directive*);
- smernica Rady Európskych spoločenstiev č. 92/43/EHS o ochrane biotopov, voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín (známa tiež ako smernica o biotopoch – *Habitats Directive*).

Sústavu NATURA 2000 tvoria teda 2 typy území:

- osobitne chránené územia (Special Protection Areas, SPA) – vyhlasované na základe smernice o vtákoch – v národnej legislatíve: chránené vtáčie územia;
- osobitné územia ochrany (Special Areas of Conservation, SAC) – vyhlasované na základe smernice o biotopoch – v národnej legislatíve: územia európskeho významu – pred vyhlásením, po vyhlásení je územie zaradené v príslušnej národnej kategórii chránených území.

Tieto dve smernice predstavujú doposiaľ najkomplexnejšiu právnu normu na ochranu prírody vo svete. Zoznamy vybraných druhov voľne rastúcich rastlín, voľne žijúcich živočíchov a prírodných biotopov, ktoré sú významné pre Európsku úniu, tvoria prílohy uvedených smerníc.

Smernice kladú dôraz na to, aby výber území NATURA 2000 bol vykonávaný na základe vedeckých podkladov (komplexných údajov o rozšírení a stave populácií jednotlivých rastlinných a živočíšnych druhov, údajov o rozlohe a zachovalosti biotopov). Výsledná sústava by mala zahŕňať najhodnotnejšie územia bez ohľadu na vlastnícke vzťahy či súčasné hospodárske využívanie. NATURA 2000 má zabezpečiť priaznivý stav populácií vybraných druhov živočíchov a rastlín a priaznivý stav biotopov, čo však vôbec nevyklučuje hospodárske aktivity v územiach, pokiaľ tento priaznivý stav nenarušujú. (<http://www.sopsr.sk/natura/>)

1.4.4. Starostlivosť o krajinu

Svetová únia ochrany prírody definuje tri hlavné strategické ciele:

- zachovanie základných ekologických procesov a životodarných systémov, od ktorých závisí prežitie ľudstva a trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti,
- záchrana biologickej diverzity (dôraz na organické prírodné zdroje),
- zabezpečenie trvalo udržateľného a ekologicky optimálneho (racionálneho) využívania druhov a ekosystémov (IUCN, 1980).

Cieľom starostlivosti o krajinu je cieľavedomé riešenie vzájomných interakcií medzi obyvateľstvom a ekonomickou využiteľnosťou krajiny, vrátane stratégie a taktiky

riadenia, čo spolu smeruje k dosiahnutiu harmonickej syntéze prírodných a umelých zložiek prostredia (Stred'anský a kol., 1999).

Starostlivosť o chránené územia sa opiera o základnú dokumentáciu ochrany prírody, ktorú obstarávajú orgány ochrany prírody u odborných organizáciách ochrany prírody. Táto dokumentácia ochrany prírody a krajiny určuje programové zámery a opatrenia na dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja a územného systému ekologickej stability, vymedzuje funkcie, kategórie a stupne ochrany území, ich únosné zaťaženie a zásahy och. vývoja vo vzťahu k činnostiam jednotlivých odvetví, posudzuje dôsledky zásahov do ekosystémov, ich zložiek a prvkov a navrhuje optimálne využitie a spôsob ochrany, navrhuje asanačné, rekultivačné, rekonštrukčné alebo iné zásahy do územia a ďalšie preventívne alebo nápravné opatrenia v územnej ochrane (Vološčuk, 1997).

1.5 Manažmentové kategórie chránených území podľa IUCN

Rozdelenie a definovanie jednotlivých kategórií chránených území:

Manažment ekosystémov je ovplyvňovanie fyzikálnych, chemických a biologických procesov, ktoré spájajú organizmy s ich abiotickým prostredím a pôsobenie ľudských činností k dosahovaniu žiaduceho stavu ekosystému.

Kategória Ia Prísna (prírodná) rezervácia:

Chránené územie vyhlásené najmä na vedecké účely. Suchozemské alebo morské územie vyznačujúce sa výnimočnými alebo reprezentatívnymi ekosystémami, geologickými alebo fyziologickými znakmi a/alebo druhmi, ktorého manažment sa v prvom rade orientuje na vedecký výskum alebo monitoring životného prostredia.

Kategória Ib Územie (areál) divočiny:

Chránené územie vyhlásené najmä na ochranu divočiny. Rozsiahle pôvodné alebo mierne zmenené suchozemské a/alebo morské územie so zachovaným prírodným charakterom, bez trvalého alebo významnejšieho osídlenia, ktorého ochrana a manažment slúži na zachovanie jeho prírodného stavu.

Kategória II Národný park:

Chránené územie, vyhlásené (zriadené) predovšetkým na ochranu ekosystémov a na oddych. Prírodné suchozemské alebo morské územie, vyhlásené na ochranu ekologickej integrity jedného alebo viacerých ekosystémov v záujme súčasnej a budúcich generácií, ukončenie exploatacie alebo nevhodného využívania, ktoré bránia dosiahnutiu cieľov vyhlásenia a ako potenciál na získavanie duševných zážitkov, ako aj na poskytnutie vedeckej, vzdelávacej a rekreačnej.

Kategória III prírodná pamiatka:

Chránené územie, vyhlásené predovšetkým na ochranu zvláštneho prírodného výtvoru. Územie zahŕňajúce jeden alebo viacero pozoruhodných alebo jedinečných prírodných alebo prírodno-kultúrnych významných alebo unikátnych výtvorov, ktoré sú cenné svojou vzácnosťou, reprezentatívnosťou, estetickou kvalitou alebo kultúrnym významom.

Kategória IV Chránené územie (areál) starostlivosti o stanovištia/druhy:

Chránené územie s cieľovými manažmentovými zásahmi. Suchozemské alebo morské územie, v ktorom sa vykonávajú zásahy s cieľom zabezpečiť ďalšiu existenciu biotopu a/alebo uspokojiť potreby určitého druhu.

Kategória V Chránené suchozemské (krajinné) / morské územie:

Územie, ktorého manažment je zameraný predovšetkým na ochranu suchozemského (krajinného) alebo morského územia a slúži na rekreáciu Suchozemské, prípadne pobrežné alebo morské územie, ktoré získalo dlhodobou súčinnosťou človeka a prírody špecifický charakter výnimočných estetických, ekologických a/alebo kultúrnych hodnôt, často má jedinečnú biologickú rozmanitosť. Pre ochranu, zachovanie a ďalší vývin územia je nutné nerušené pokračovanie tohto tradičného spolužitia.

Kategória VI Chránené územie (areál) so starostlivosťou o zdroje:

Chránené územie, ktorého manažment slúži na trvaloudržateľné využívanie prírodných ekosystémov. Územie zahŕňajúce najmä prírodné systémy v ich pôvodnom stave a ktorého manažment zaručuje trvalú ochranu a zachovanie druhovej rozmanitosti, súčasne však poskytuje aj prírodné produkty a služby na uspokojovanie potrieb spoločnosti podľa princípu trvalej udržateľnosti. (Dudley, 2008)

1.5.1 Desatoro manažmentu ekosystému podľa IUCN

Jednotlivé body manažmentu ekosystému podľa IUCN (Vološčuk 2005).

1. Účel manažmentu je vecou spoločenskej objednávky (antropocentrický aspekt).
2. Ekosystémy sa musia manažovať v humánných súvislostiach (antropocentrizmus)
3. Ekosystémy sa musia manažovať v rámci prírodných limitov (príklon k ekocentrizmu).
4. Manažment musí rozpoznať, ktoré zmeny ekosystému sú nevyhnutné (kauzálne súvislosti).
5. Manažment ekosystému sa môže realizovať primerane k reálnym možnostiam manažmentu (ekonomický aspekt).
6. Manažment ekosystému musí myslieť globálne a konať lokálne (ekologicko-environmentálny aspekt).
7. Manažment ekosystému sa musí snažiť udržať alebo zlepšiť fungovanie ekosystému na primeranej úrovni podľa spoločenskej objednávky výberu (antropocentricko ekocentrický aspekt).
8. Výkonné orgány sa vo svojom rozhodovaní pre manažment musia riadiť primeranými poznatkami vyplývajúcimi z vedeckých výskumov ekosystémov (gnozeologický aspekt).
9. Manažéri ekosystémov musia konať so zárukou (profesionálny etický aspekt so zodpovednosťou za konanie).
10. V manažmente ekosystémov je potrebný multidisciplinárny aspekt (scientologický aspekt).

1.6 Ochrana chránených stromov

Chránené stromy sú samostatnou kategóriou ochrany prírody a rovnako ako chránené druhy a chránené územia patria medzi osobitne chránené časti prírody a krajiny vymedzené v zákone č. 117/2010 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Chránené stromy sú kultúrne, vedecky, ekologicky, krajnotvorne alebo esteticky mimoriadne významné stromy, ich skupiny a stromoradia rastúce ako vo voľnej prírode,

tak aj v lese na lesnom pôdnom fonde. Chránené stromy sa nevyhlasujú na území chránených krajinných prvkov, prírodných rezervácií a prírodných pamiatok. Ak to vyžaduje záujem ochrany chráneného stromu, orgán ochrany prírody vyhlási jeho ochranné pásmo, ktorým je spravidla územie okolo chráneného stromu v plošnom priemete jeho koruny, najmenej však v okruhu 10 m od kmeňa stromu, a platí v ňom 2. Stupeň ochrany. Chránené stromy sa považujú za chránené objekty prírody a krajiny, ktorých ochranou zabezpečuje príslušný krajský úrad – odbor životného prostredia. (Noskovič, 2005)

Na Slovensku sa ochrane starých stromov začala venovať veľká pozornosť najmä v druhej polovici 20. storočia, kedy bolo zaevidovaných najviac významných stromov. V októbri 1955 bol Slovenskou národnou radou prijatý zákon č.1/1955 o štátnej ochrane prírody, podľa ktorého mohli byť významné stromy a ich skupiny vyhlásené za chránený prírodný výtvor alebo chránenú prírodnú pamiatku.

O štyridsať rokov neskôr, 1. januára 1995, nadobudol účinnosť zákon Národnej rady Slovenskej republiky č.287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny. Podľa § 34 tohto zákona mohli byť kultúrne, vedecky, ekologicky, krajnotvorne alebo esteticky mimoriadne významné stromy alebo ich skupiny vrátane stromoradií vyhlásené za chránené. Rovnakú stratégiu ochrany významných stromov prijal aj nový zákon o ochrane prírody a krajiny, zákon č. 117/2010.

Ak to vyžaduje záujem ochrany chráneného stromu, môže krajský úrad životného prostredia vyhlásiť jeho ochranné pásmo. Platí v ňom primerane tretí stupeň ochrany, ak nie sú určené prísnejšie podmienky ochrany. Ak ochranné pásmo nebolo vyhlásené týmto osobitným spôsobom je ním potom územie okolo chráneného stromu v plošnom priemete jeho koruny, ktorý je zväčšený o jeden a pol metra, najmenej však v okruhu 10 m od kmeňa stromu, a platí v ňom primerane druhý stupeň ochrany (117/2010 Z. z.).

Chránené stromy sú prevažne staré stromy, čomu zodpovedá aj ich zdravotný stav. Najviac pôsobia na ne aj stresové faktory životného prostredia, ktorých účinkov je čoraz intenzívnejší. Preto venovať stromom zvýšenú starostlivosť je len samozrejmosťou. Musí sa pri nej vychádzať z poznatkov viacerých vedných odborov.

K 31. 12. 2009 bolo na Slovensku evidovaných celkom 462 chránených stromov, čo predstavuje 1272 jedincov.

Predstavuje to 1320 jednotlivých stromov zastúpených 70 druhmi pôvodných a nepôvodných drevín. (<http://stromy.enviroportal.sk/>)

1.7 Funkcie chránených území

Každé chránené územie plní obvykle viacero funkcií. Najčastejšie sú uvádzané tieto funkcie chránených území:

- ochrana (zachovanie, obnova) biodiverzity
- zachovanie (zlepšenie, vytvorenie) podmienok pre niektoré skupiny organizmov
- ochrana (zachovanie, obnova) ekologickej stability ekosystémov, resp. celej krajiny (chránené územia plnia túto úlohu spolu s ďalšími ekologicky významnými segmentami krajiny ako prvky tvz. Ekologických sietí, u nás ÚSES)
- ochrana (zachovanie, obnova) a využívanie obnoviteľných prírodných zdrojov
- vedecko-výskumná funkcia
- kultúrne, vzdelávacie, estetické a rekreačné využívanie chránených území

Starostlivosť o chránené územia ako aj ostatné opatrenia smerované do „voľnej“ krajiny by mali zabezpečiť v prvom rade prežitie celého súboru organizmov autochtónnej bioty (prislúchajúceho danému biogeografickému regiónu) a zachovanie (v prípade narušenej krajiny obnovu) ekologickej stability podľa súdobých predstáv (požiadaviek) spoločnosti (Šíbl a kol., 2000).

1.7.1 Spôsoby starostlivosti o ekosystémy

Regulačný zásah – (usmerňovací zásah) je sústavne opakovaný zásah alebo opatrenie starostlivosti miernej intenzity. Jeho efektívnosť sa prejaví v zlepšení autoregulácie ekosystémov a treba ho podľa potreby opakovať. Cieľom je usmerniť vývoj ekosystémov k trvalej autoregulácii. Uskutočňuje sa v ekosystémoch, kde je síce zachovalá prirodzená štruktúra, ale činnosťou človeka je oslabená schopnosť niektorej zložky ekosystému prirodzene sa obnoviť. V tomto zmysle napríklad regulujeme zastúpenie vtrúsených drevín v mladých porastoch, ak potrebujeme zvýšiť ich zastúpenie v cieľovom zložení dospelého porastu.

Asanačný zásah predstavuje silnú intenzitu, okamžité a s veľkou účinnosťou (efektom), jednorázový alebo opakujúci sa raz za určité obdobie podľa konkrétnej potreby. Uplatní sa pri odstraňovaní nepôvodných zložiek ekosystému, ktoré treba čo najrýchlejšie

premeniť na pôvodné, alebo ich treba odstrániť. Môže byť smerovaný do stanovištných pomerov (zníženie alebo zvýšenie hladiny podzemnej vody, zavodnenie), alebo do zloženia porastov (odlesnenie, zalesnenie, prevod ornej pôdy na trvalý trávny porast), alebo likvidáciu nežiaducich, napríklad invázných druhov organizmov.

Revitalizácia čiže oživenie ekosystému znamená navodenie takých podmienok, ktoré existovali v čase optimálneho fungovania ekosystému. V podstate sa môže dosahovať asanačným princípom, t.j. jednorázovo a okamžite, alebo princípom rekonštrukcie či regulácie.

Preventívne opatrenie predstavuje opakované, sústavné biotechnické zásahy, spravidla klasické, napríklad extenzívne obhospodarovanie, ktorým chceme predísť nežiaducej sukcesii trvalých trávnatých porastov. K preventívnym opatreniam, ktorými predchádzame nežiadanej účinku či vplyvu na ekosystémy, patrí aj strážna služba a kontrola dodržiavania podmienok ochrany chránených území. Enviromentálnu výchovu domáceho obyvateľstva a mládeže môžeme tiež zaradiť k preventívnym opatreniam starostlivosti.

Reštauračné opatrenie starostlivosti znamená uvedenie súčasného stavu ekosystému do pôvodného stavu. Ide o obnovenie pôvodného stavu, čo v podstate možno dosiahnuť rekonštrukčnými opatreniami starostlivosti.

Bez zásahu nechávame tie ekosystémy, ktoré majú pôvodnú štruktúru a nenarušené prírodné podmienky existencie. Autoregulačné procesy tu prebiehajú prirodzenou cestou bez zásahu človeka. Tieto ekosystémy majú veľký význam pre integrovaný ekologický výskum a dlhodobý monitoring. Na zachovanie a udržanie autoregulačných procesov treba sústavne sledovať sociálno-ekonomickú činnosť v okolí MCHÚ s autoregulačnými ekosystémami, od ktorej často bude závisieť aj samotná existencia MCHÚ. Do úvahy tu prichádza prevencia pred nežiadateľnými zásahmi či vplyvmi na ekosystémy z okolia (Vološčuk, 2001).

2 CIEĽ PRÁCE

Cieľom našej diplomovej práce je zhodnotiť stav chránených území okresu Nitra a navrhnúť riešenia na zlepšenie daného stavu. V práci sa zameriavame

Čiastkové ciele pri získavaní výsledkov:

- analýza skúmaného územia
- terénny prieskum
- vytypovanie problémových oblastí
- zdokumentovanie a zhodnotenie súčasného stavu chránených území v okrese Nitra
- navrhnúť riešenia na zlepšenie negatívnych vplyvov
- pripomenúť a zhodnotiť dôležitosť ochrany prírody v jednotlivých chránených územiach
- tvorba mapových výstupov

3 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

V našej diplomovej práci sme sa venovali zhodnoteniu stavu chránených území v okrese Nitra. Najväčšiu pozornosť sme upriamili na chránené oblasti nachádzajúce sa v pohorí Tribeč. Zámerom našej diplomovej práce bolo poukázať na súčasný stav chránených území v okrese Nitra a navrhnúť regulatívy na ich ďalšiu ochranu. Dôležitým krokom boli aj konzultácie a získavanie informácií na Správe CHKO Ponitrie v Nitre. Množstvo informácií sme získavali študovaním odbornej literatúry v knižniciach SPU a UKF. Ako zdroj informácií nám slúžil aj internet.

3.1 Metodický postup

Metodický postup vypracovania a splnenia cieľa diplomovej práce sme vypracovali v niekoľkých etapách.

1. Etapa *Vymedzenie skúmaného územia*

V tejto etape sme vykonali prieskum aktuálneho stavu krajiny. Účelom prieskumu riešeného územia bolo doplnenie existujúcich podkladov a ich porovnanie s aktuálnym stavom. Pri tomto porovnávaní sme použili metódu komparácie. Získanie ďalších údajov a podkladov potrebných pre riešenie práce. Terénny prieskum sme uskutočnili v mesiacoch marec a apríl 2010. V rámci terénneho prieskumu sme doplnili existujúce údaje o najnovšie poznatky získané priamo v teréne. V teréne sme sa orientovali podľa Základnej mapy v mierke 1:10 000, do ktorej sme zakresľovali vytipované územia, či problémové oblasti, ktoré nám budú námetom pri riešení návrhov. Počas prieskumu sme vyhotovili fotografickú dokumentáciu.

2. Etapa *Analýza a rozbor súčasného stavu*

Po terénnom prieskume územia nasledovala analýza a rozbor súčasného stavu Na základe rozboru súčasného stavu sa v riešenom území vykoná analýza charakteristík prírodného prostredia. Zhodnotia sa abiokomplexy (geologické a geomorfologické, hydrologické, pedologické a klimatické) a biokomplexy (rastlinstvo a živočíšstvo), teda

vymedzenia prírodných a morfológických pomerov. Územie sa zhodnotí aj z hľadiska činností obyvateľstva (rekreácie a cestovného ruchu).

3. Etapa *Vytypovanie problémov a identifikácia problémových oblastí*

V tejto časti je predovšetkým spracované územie Tríbeča. Vytypovanie územia sme robili počas terénneho prieskumu v niekoľkých oblastiach. Identifikovali sme hlavné problémy v území a na základe cieľa práce sme vytypovali všeobecné zásady a regulatívy vypracovaných v ekologických plánoch krajiny pre riešené územie.

4. Etapa *Návrhy a odporúčania v riešenom území*

Na základe zhodnotenia všetkých získaných informácií pri rozbere súčasného stavu riešeného územia, vytypovania problémov a formulovania zásad limitov a regulatív možno dospieť k vypracovaniu návrhov. Návrhy majú byť zamerané na ochranu krajiny, dosiahnutiu ekologickej stability, biologickej diverzity a záchrane kultúrneho dedičstva a k optimálnemu využitiu krajiny. Podrobnejšie sa venujeme aj manažmentu ekosystémov, ktoré si vyžadujú špecifické opatrenia pre ich ochranu a zachovanie.

5. Etapa *Tvorba mapových výstupov*

Podstatou tvorby máp je , že sú mapové podklady premietnutého mapových výstupov súčasného stavu riešeného územia. Mapové výstupy sme vytvárali v prostredí geografických informačných systémov, po naskenovaní máp, pomocou programu ArcView 3.3. Základné mapy boli naskenované a upravené do kartografického zobrazenia S – JTSK.

3.2 Charakteristika záujmového územia

3.2.1 Prírodné pomery

Keďže sa hlbšie zaoberáme chránenými územiami, ktoré sa nachádzajú v regióne Tribeča, budeme charakterizovať prírodné pomery práve pre toto záujmové územie.

3.2.1.1 Geologické a geomorfologické pomery

Územie Tribeča je po geologickej stránke budované prvohornými horninami žulového typu (granodioritmi) a druhohorným sedimentačným obalom, ktorý je tvorený vápencami, dolomitmi, kremencami a bridlicami. Na nich sú uložené štvrtohorné svahové sedimenty s hrúbkou do 5 metrov (Gajdoš et al., 1990).

Z hľadiska geomorfologického členenia SR (Mazúr, Lukniš, 1986) je v záujmovom území zastúpená Fatransko-tatranská oblasť s celkom Tribeča.

Celok Tribeč sa skladá zo štyroch podcelkov: Zobor, Jelenec, Veľký Tribeč a Rázdiel, ktoré sa delia na samostatné časti.

Reliéf Tribeča je prevažne vrchovinový až stredohorský (400 až 800 m.n.m.) a pomerne zarovnaný. Je rozčlenený dosť hlbokými dolinami. V juhozápadnej časti pohoria je najvyšším vrcholom Žibrica (616,6 m.n.m.) tvorená mezozoickými komplexmi. Najnižšie situovaným miestom sú Drážovce (154 m.n.m.).

3.2.1.2 Pedologické pomery

Prevažná časť pohoria je v súčasnosti zalesnená, a tak je tu vytvorený typický pôdny kryt pohoria, závislý od geologického podložia, reliéfu a klimatických pomerov. Bezprostredný substrát pôd tvoria delúviá skalných hornín rôzneho chemizmu a zrnitosti, v nižších polohách i sprašoidné sedimenty.

Pôdne pomery v pohorí Tribeč charakterizujú prevládajúce rendziny a kambizeme rendzinové, priamo na Zobori sú to kambizeme modálane a kultizemné (JV časť Zobora), kambizeme pseudoglejové nasýtené a čiernice reliktné na juhu Zobora (Šály, Šurina, 2002). Pôdna reakcia v oblasti Zobora (pH) je od 5,5 až 6 (slabo až stredne kyslá pôda) (Čurlík, Šefčík, 2000).

V oblasti Pliešok (západné ukončenie pohoria od Dražoviec cez Dobrotku, Pliešku po liečebný ústav) prevládajú stredne hlboké až hlboké, prevažne hlinité rendziny typické a rendziny vyluhované. Lokálne sú skeletnaté, vyskytujú sa predovšetkým na mezozoických

vápencoch. Na chrbtoch a strmých stráňach sa vyskytujú stredne hlboké až plytké, skeletnaté rendziny sutinové. Na úpätí pohoria v oblasti Dobrotky a liečebného ústavu sa vyskytujú hlboké hlinité, málo skeletnaté luvizeme až kambizeme luvizemné na sprašových hlinách. V oblasti Zobora (od liečebného ústavu po Haranč) výrazne dominujú hlboké, piesočnato-hlinité, málo skeletnaté kambizeme mezotrofné na horninách kryštalinika, na úpätí sa vyskytujú luvizeme typické až kambizeme luvizemné, hlboké, hlinité, bezskeletnaté prevažne na sprašových hlinách, vo vrcholovej časti sa vyskytujú plytké skeletnaté rankre na kremencoch a rendziny sutinové na vápencoch.

V oblasti Žibrice (od Haranča po Vápeník) prevládajú hlboké hlinité rendziny vyluhované na vápencoch, málo skeletnaté, v strmších partiách plytké skeletnaté rendziny sutinové na vápencoch, na úpätí piesočnato-hlinité málo skeletnaté kambizeme mezotrofné a kambizeme rendzinové na vápencoch a sprašových hlinách (Hreško a kol., 2006).

3.2.1.3 Klimatické pomery

Prevažná časť záujmového územia je zaradená do mierne teplej oblasti. Túto oblasť charakterizuje priemerne menej ako 50 letných dní za rok (s denným maximom teploty vzduchu $\geq 25^{\circ}\text{C}$), júlový priemer teploty vzduchu $\geq 16^{\circ}\text{C}$. (Lapin a kol., 2002)

Oblasť sa ďalej rozdeľuje na okrsky (subregióny).

1. Najteplejší okrsok je pri juhozápadnom okraji Tribeča v okolí Drážoviec charakterizovaný ako teplý, suchý s miernou zimou.
2. K najchladnejším okrskom patrí vrcholová časť Tribeča. Tento okrsok je mierne chladný s júlovými teplotami $\geq 12^{\circ}\text{C}$ až $< 16^{\circ}\text{C}$. Snehová pokrývka sa udrží 140 – 160 dní v roku, najviac dní so snehovou pokrývkou je v januári a vo februári.

V prevažnej časti študovaného územia v nadmorskej výške 400 – 600 m.n.m. dosahujú júlové teploty 16 – 18 $^{\circ}\text{C}$, januárové -3 až -5 $^{\circ}\text{C}$. Teplotný gradient dosahuje hodnoty 0,28 $^{\circ}\text{C}$ – 0,30 $^{\circ}\text{C}$. Malé januárové gradienty sú spôsobené častými inverziami v kotlinových polohách. Najvyššie hodnoty dosahujú teplotný gradient v apríly a máji (nad 0,6 $^{\circ}\text{C}$). V tomto období je najvyšší tepelný skok medzi už vyhriatymi kotlinami a vysokými polohami. V zimnom období v kotlinách a úzkych výbežkoch Podunajskej nížiny pozorujeme tepelné inverzie, ktoré sa vytvárajú aj vo vnúrohorských kotlinách (Zlatnianska kotlina, Kostolianska kotlina a i.).

Najvyššia relatívna vlhkosť býva v decembri, najmenšia v apríli a máji, kedy preniká na naše územie pomerne často relatívne suchý a studený vzduch z vyšších šírok. Ohriatím nad relatívne teplým povrchom súše sa stáva ešte suchším.

Oblačnosť vyjadrená v percentách pokrytia oblohy mrakmi, vykazuje v ročnom chode veľkú závislosť na nadmorskej výške. V ročnom priemere možno pozorovať narastanie oblačnosti od 58 – 60 % v najnižších polohách po 65 – 67 % v najvyšších polohách.

Z hľadiska výskytu hmiel je prevažná časť územia zaradená do oblasti zníženého výskytu hmiel s priemerným ročným počtom dní s hmlou 20 – 50. Len vo vyšších polohách (oblasť Žibrice, hrebeň Veľký Tribeč Javorový vrch, okolie Veľkého Poľa sa vyskytuje 70 – 300 dní s hmlou, čo charakterizuje oblasť horských advektívnych hmiel (Mind'ás, Škvarenina, 2002).

Najcharakteristickejším klimatickým ukazovateľom sú atmosférické zrážky, ktoré predstavujú v našich zemepisných šírkach hlavnú príjmovú zložku vodnej bilancie na aktívnom povrchu (Šiška, Repa, 2002).

Najvyššie mesačné úhrny zrážok bývajú v júli, menej v júni, najnižšie najčastejšie v januári, februári, apríli alebo v septembri. Mimoriadne mesačné úhrny sú zväčša spojené s intenzívnou dlhotrvajúcou cyklónálnou činnosťou. (Kramárik, ed., 1988).

Oblasť pahorkatiny a Zobora patrí do okrsku T4 – teplý, mierne suchý s miernou zimou s ročným úhrnom zrážok 550 – 650 mm.

Prevládajúci smer vetrov je severozápadný s častosťou výskytu 15% za rok, rýchlosť vetra v 2 m je $3,2 \text{ m.s}^{-1}$ (Špánik, Repa, Šiška, 2002).

3.2.1.4 Hydrologické pomery

Zájmové územie hydrograficky patrí k hlavnému povodiu Nitry a jej prítoku Žitavy. Južnú a strednú časť Tribeča môžeme podľa geologickej stavby územia zaradiť do hydrogeologického regiónu kryštálnika a mezozoika (Malík, Švasta, 2002).

Podzemné vody kryštálnika sú viazané na horniny, ktoré majú puklinovú priepustnosť a sú rozvoľnené v pripovrchovej zóne. Výdatnosť v granodiontoch sa uvádza $0,2 \text{ l.s}^{-1}$. Napájanie prameňov závisí výhradne od zrážok. Z hľadiska väčšieho vodohospodárskeho odberu sú podzemné vody kryštálnika neperspektívne (Ivanička ed., 1998).

3.3.1.5 Flóra

V podcelku Zobora (Ambros, Gajdoš, 1989) sa vyskytujú najmä dubovo – hrabové lesy (zväz *Carpinion betuli*), ktoré sú plošne najrozšírenejšie, subxerofilné dubové lesy s cerom (*Quercetum petrae - cerris*) na južných a JV svahoch, xerofilné dubové lesy s dubom plsnatým a čerešňou mahalebkou (*Ceraso mahaleb- Quercetum pubescentis*) sa nachádzajú ostrovčekovite v extrémnych polohách na južných svahoch a vápencoch, kyslomilné dubové lesy s kručinkou chlpatou a chlpaňou hájnu (*Genisto pilosae- Quercetum*) an hrebeňoch a kamenistých svahoch, an severnej expozícii a v najvyšších polohách podcelku sa nachádzajú podhorské kvetnaté bokové lesy (podzväz *Eu-Fagenion*), na vápenatých pôdach sú rozšírené vápnomilné bukové lesy (zväz *Cephalanthero-Fagion*). Ako druhotné porast na stanovištiach pôvodných lesných porastov sa nachádzajú najmä agátiny a porasty iných introdukovaných drevín. Stepné až lesostepné partie (Lupka, Zoborská lesostep, Žibrica) nie sú celkom prirodzeného pôvodu ako aj niektoré vysádzané porasty s borovicou, smrekovcom, jaseňom a lipou (Gajdoš et al., 1990).

3.2.1.6 Fauna

Živočíšstvo je zastúpené mnohými vzácnymi druhmi, napr. modlivka zelená (*Mantis religiosa*), saga stepná (*Saga pedo*), sedlovka bronzová (*Ephippigera ephippiger*), Roháč obyčajný (*Lucanus cervus*), fúzač veľký (*Cerambyx cerdo*), vidlochvost feniklový (*Papilio machaon*), vidlochvost ovocný (*Iphiolides podalirius*), pestroň vlkovcový (*Zerynthia polyvena*), z plazov sú najvzácnejšie jašterica zelená (*Lacerta viridis*), užovka stromová (*Elaphe longissima*) a užovka hladká (*Coronella austriaca*). Koruny a dutiny v kmeňoch stromov sú hniezdnymi biotopmi pre mnohé dutinové hniezdiče (Ambros, Gajdoš, 1989, Gajdoš et al., 1990).

3.2.1.7 Ochrana prírody v Tríbeči

V záujmovom území sa nachádza niekoľko chránených území: oblasť Zobora a pohoria Tríbeč patrí do CHKO Ponitrie, ktorá bola vyhlásená v roku 1985 z dôvodu ochrany jedinečných prírodných a estetických hodnôt zoskupených na vymedzenom území pred narastajúcim antropickým tlakom (Ambros, Gajdoš, 1989). K ďalším chráneným územiám patrí NPR Zoborská lesostep s 5. Stupňom ochrany vyhlásená v roku 1952 so suchomilnými a teplomilnými spoločenstvami na vápencovom podloží. PR Lupka s 4. Stupňom ochrany bola vyhlásená v roku 1952 za účelom ochrany lesostepných a stepných

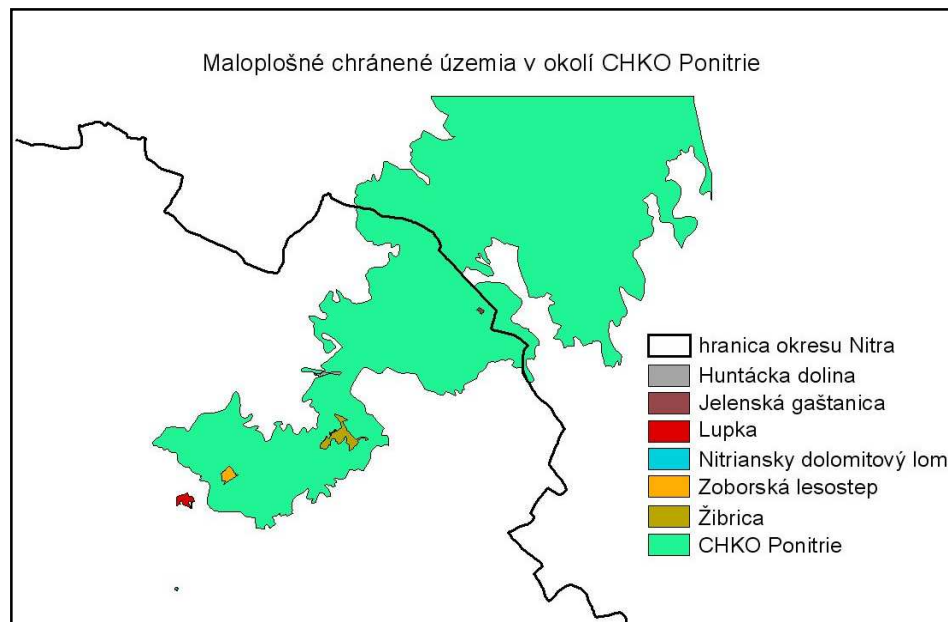
spoločenstiev. K maloplošným chráneným územiám patrí prírodná pamiatka s 5. Stupňom ochrany nevyužívaný Nitriansky dolomitový lom, ktorý sa nachádza v mestskej časti Staré mesto na Štúrovej ulici.

Podstatná časť Tribeča je zaradená do Zoznamu území európskeho významu (ÚEV) v rámci európskej siete chránených území NATURA 2000. Zoborské vrchy s 15 typmi európsky významných druhov biotopom, Gýmeš so stanovišťami rastlín čeľade vstavačovitých a chránené vtáčie územie (CHVÚ) Tribeč s hniezdením orla kráľovského (*Aquila heliaca*) (Ambros, Baláž, Glváč, 2000).

4 VÝSLEDKY PRÁCE

V tejto časti sme sa snažili popísať, dôkladne charakterizovať, zhodnotiť súčasný stav na základe terénneho prieskumu a navrhnúť vlastné návrhy pre chránené územia, ktoré sa nachádzajú v okrese Nitra. Vo výsledkoch práce sme sa bližšie venovali maloplošným chráneným územiám (Žibrica, Lupka, Huntácka dolina, Jelenská gaštanica, Bábsky les), územiám európskeho významu (Zoborské vrchy, Gýmeš, Dvorčiansky les) i chránenému vtáčíemu územiu (Tribeč). Parky, ktoré sa nachádzajú v okrese Nitra sme pre nedostatok informácií a ich význam v práci podrobnejšie neriešili. Do okresu Nitra zasahuje svojou južnou časťou aj CHKO Ponitrie, ktoré sme v práci len stručne popísali vzhľadom na fakt, že v tejto lokalite sa nachádza viacero chránených území, ktoré sú dostatočne spracované v našej práci.

4.1 Chránené územia v okolí CHKO Ponitrie

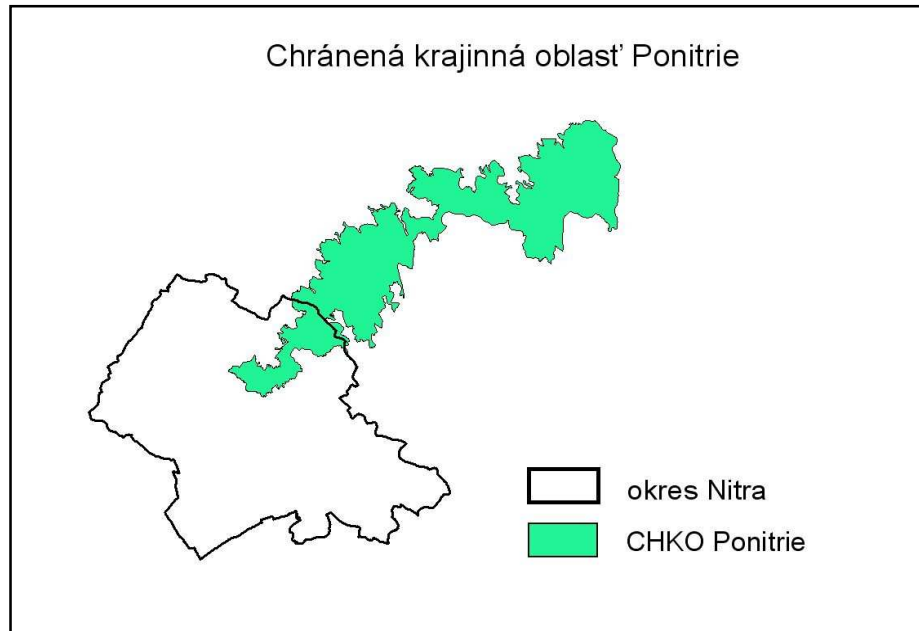

Obrázok 1: Maloplošné chránené územia v okolí CHKO Ponitrie

4.1.1 CHKO Ponitrie

Stupeň ochrany : 2. Stupeň

Rozloha : 37 655

Obrázok 2: Vymedzenie CHKO Ponitrie v okrese Nitra

Chránená krajinná oblasť Ponitrie bola vyhlásená v roku 1985 Vyhláškou Ministerstva kultúry SSR 58/85 Zb. Dôvodom vyhlásenia tohto územia za veľkoplošné chránené územie bola ochrana jedinečných prírodných a estetických hodnôt zoskupených na vymedzenom území pred narastajúcim antropickým tlakom. Chránená krajinná oblasť Ponitrie zasahuje do siedmich okresov (Nitra, Partizánske, Topoľčany, Prievidza, Zlaté Moravce, Žarnovica, Žiar nad Hronom), troch krajov a zaberá časti dvoch orografických celkov Trábeča a Vtáčnika s celkovou rozlohou 37 665 ha. Pohoria Trábeč a Vtáčnik sú z hľadiska geologickej stavby, typológie lesov, rastlinných a živočíšnych spoločenstiev značne odlišné. Trábeč patrí medzi druhohorné kryštálické pohoria. Obal kryštálického jadra tvoria usadené horniny: vápenec, dolomity, pieskovec. Pre Trábeč sú typické kremencové hôrky lemujúce na západe (Veľká skala, Hrdovická, Háj, Tábor, Kozlica) a východe (Gýmeš, Ploská, Svinec) jeho hlavný chrbát. Trábeč charakterizujú listnaté dubovo-hrabové a vo vyšších polohách bukové lesy. Vzhľadom na geologické podložie, nadmorskú výšku a expozíciu pokrývajú ho zväčša teplomilné rastlinné spoločenstvá so vzácnymi a chránenými druhmi (www.sazp.sk).

4.1.2 NPR Zoborská lesostep

Stupeň ochrany : 5. Stupeň

Rozloha : 23 ha

Národná prírodná rezervácia Zoborská lesostep bola vyhlásená za chránené územie v roku 1952. Rozprestiera sa na juhozápadne exponovanom svahu pohoria Tríbeč, v nadmorskej výške 300-460 m n. m. Geologické podložie tvorí žula, na povrchu s jurskými vápencami. Klimaticky patrí územie k najsuchším a najteplejším polohám Slovenska. Rezervácia je ukážkou zachovanej lesostepnej dubiny a skalnej stepi na vápencoch s prechodom do subxerofilných dúbav až dubohrabín.

Priaznivé klimatické podmienky, južne exponované svahy a vápencové podložie podmienujú rozvoj suchomilných a teplomilných spoločenstiev, ktoré sa sem rozšírili z Podunajskej nížiny v dobe poľadovej. Niektoré prvky tu dosahujú severnú hranicu svojho rozšírenia. Zo vzácných a chránených rastlinných druhov tu skoro na jar rastie hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*), poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*), kosatec nízky (*Iris pumila*). Z krovín veľmi dekoratívne pôsobia v čase kvitnutia čerešňa mahalebková (*Cerasus mahaleb*), žltokvitnúci drieň obyčajný (*Cornus mas*), jaseň mannový (*Fraxinus ornus*), bršleň bradavičnatý (*Euonymus verrucosus*). Z ďalších vzácných druhov rastie v rezervácii večernica lesná (*Hesperis sylvestris*), gulôčka bodkovaná (*Globularia punctata*), sápa hľuznatá (*Phlomis tuberosa*), prilbica jedhojová (*Aconitum anthora*) a jasenec biely (*Dictamnus albus*).

Živočíšstvo zastupujú vzácne druhy hmyzu a niektorých stavovcov. Žije tu sága stepná (*Saga pedo*), ktorá je našou najväčšou kobyľkou, sedlovka bronzová (*Ephippiger ephippiger*), modlivka zelená (*Mantis religiosa*), fuzáč veľký (*Cerambyx cerdo*), roháč obyčajný (*Lucanus cervus*), jasoň chochlačkový (*Parnassius mnemosyne*), jašterica zelená (*Lacerta viridis*), užovka stromová (*Elaphe longissima*) (www.szap.sk).

V južnej časti rezervácie sa nachádza Svoradova jaskyňa leží v nadmorskej výške 355 m n. m., asi 6-10 m pod terajším povrchom. Sprístupnený je len vstupný priestor a časť chodby. Na južnej hranici rezervácie je zachytená krasová vyvieraciačka známa pod názvom "Svoradov prameň" (www.szap.sk).

Obrázok 3: Kosatec nízky (*Iris pumila*)

Foto: Uher, apríl 2010

Súčasný stav a návrhy na zlepšenie

Zoborská lesostep je vyhľadávaným miestom turistov, hlavne v období kvitnutia vzácných rastlinných spoločenstiev je počet turistov najväčší.. V súčasnosti je táto lokalita označená zákazom vstupu. Dôvodom tohto zákazu je zašľapávanie chránených biotopov turistami. V národnej prírodnej rezervácii Zoborská lesostep sme spozorovali sekundárnu sukcesiu a nárast nepôvodných druhov krovín, ktoré znižujú plochu a charakter ekosystému stepnej lúky. Národná prírodná rezervácia vzhľadom na svoju významnosť nemá pred vstupom informačnú tabuľu so stručným popisom lokality pre návštevníkov. Tesne pod južným svahom Zoborskej lesostepi sa nachádza Svoradova jaskyňa, ktorá je označená novým značením ako prírodná pamiatka. Pod Svoradovou jaskyňou vyviera „Svoradov prameň“, ktorý je vyhľadávaným miestom turistov vďaka pitnej vode. Jeho súčasťou je aj vybudovaný altánok pre oddych.

Zoborská lesostep právom patrí medzi najvýnimočnejšie a najnavštevovanejšie lokality Zoborských vrchov. Územie je antropicky len málo dotknuté a ľudskú činnosť tu prakticky nevidieť. Dôkazom toho je aj čistota v celom obvode areálu. Preto môžeme zhodnotiť stav Zoborskej lesostepi ako dobrý. Na základe terénneho prieskumu a získaných poznatkov sme navrhli:

- zrušiť zákaz vstupu a vybudovať náučný chodník po chodníku, ktorý je v súčasnosti uzavretý. Chodník viedol poväčšine po kamennej suti, kde nerástli prakticky žiadne chránené biotopy.
- vybudovať informačnú tabuľu o NPR Zoborská lesostep
- vybudovanie náučného chodníka cez prírodnú rezerváciu
- zabránenie zarastaniu lúk kosením
- kroviny a väčšie porasty odstrániť pílením
- vybudovanie oddychového altánku (so smetnou nádobou)
- zachovanie pôvodných druhov vegetácie a odstránenie introdukovaných drevín

4.1.3 PR Žibrica

Stupeň ochrany : 4. Stupeň

Rozloha územia : 68,6 ha

Prírodná rezervácia bola vyhlásená v roku 1954. Leží na južných úbočiach a hrebeni Žibrice (390 – 617 m. n..m.) na ploche 68,6 ha. Územie je budované žulou a kremencami, ktoré sú prekryté druhohornými triasovými a jurskými vápencami. Klimaticky, tak ako celá skupina Zobora, patrí medzi najteplejšie a najsuchšie polohy Slovenska.

Rezervácia bola vyhlásená ako ukážka stepných, lesostepných až lesných spoločenstiev rastlín a živočíchov. Na území Žibrice boli zistené tri rozličné trávobylinné spoločenstvá, menovite *Poa badensis-Festucetum glaucae*, *Scabioso suaveolentis - Caricetum huomlis* a *Ranunculo illyrici - Festucetum valesiaca*, ďalej lesostepné spoločenstvá s dubom plstnatým a čerešňou mahalebkovou (*Cerasus mahaleb*), asociácia (*Ceraso mahaleb-Quercetum pubescentis*) a viaceré teplomilné lemové spoločenstvá.

Z chránených druhov rastlín tu môžeme na jar vidieť kvitnúť poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*), hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*), kosatec nízky (*Iris pumila*), z krov drieň obyčajný (*Cornus mas*) a višňu mahalebkovú (*Cerasus mahaleb*), zo stromov jaseň mannový (*Fraxinus ornus*).

Z ďalších vzácnych druhov tu rastie večernica lesná (*Hesperis sylvestris*), iskerník ilýrsky (*Ranunculus illyricus*), prilbica jedhojová (*Aconitum anthora*), endemit peniažtek slovenský (*Thlaspi jankae*) a i. Osobitosťou PR Žibrica oproti ďalším zoborským rezerváciám sú napr. druhy: tetucha kozia (*Aethusa cynapium*), lúčovka veľkokvetá (*Orlaya grandiflora*), záraza útla (*Orobanche gracilis*) a najmä deväťorník sivý (*Helianthemum canum*), jazýčkovec jadranský (*Himantoglossum adriaticum*). Na teplomilné rastlinné spoločenstvá sa viažej xerotermofilné živočíšstvo zastúpené vzácnymi a chránenými druhmi, ako modlivka zelená (*Mantia religiosa*), sedlovka bronzová (*Ephippiger ephippiger*), jašterica obyčajná (*Lacerta agilis*), jašterica zelená (*Lacerta viridis*) e i. Celkovo bolo v PR zistených okolo 1 000 druhov živočíchov, z ktorých mnohé patria medzi vzácné mediteránne prvky.

V našich podmienkach sa tieto lesostepné a stepné spoločenstvá udržali len činnosťou človeka, a to pasením, kosením a vypaľovaním. Bez tejto dodatkovej energie by sa tieto xerotermné stanovištia zmenili na les. Preto dôležitou úlohou ochrany prírody je prostredníctvom regulačných zásahov udržať tieto cenné biotopy.

V rezervácii sú cenné aj lesné spoločenstvá. Poschodie drevín tvorí dub plstnatý (*Quercus pubescens*), dub cerový (*Quercus cerris*), hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), buk lesný (*Fagus sylvatica*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*) a i. V bylinnom podraсте sa tu vyskytuje vzácny krtičník jarný (*Scrophularia vernalis*), pakost lesný (*Geranium lucidum*). Na vrchole Žibrice rastie hrachor benátsky (*Lathyrus venetus*), ktorý tu má jediná lokalitu výskytu v SR. Do prírodnej rezervácie zasahuje v juhovýchodnej strane časť kameňolomu na ťažbu vápenca.

Návrhy na zlepšenie stavu

- vybudovanie oddychového altánku a lavičiek (so smetnou nádobou)
- zachovanie pôvodných druhov vegetácie a odstránenie introdukovaných drevín
- kosenie (raz do roka)
- občasné pasenie s malými stádami oviec a kôz
- odstraňovanie náletových drevín (1 krát za 2 roky)
- odstraňovanie náletu agátu (*Robinia pseudoacacia*)
- zachovanie lesostepného charakteru spoločenstiev

- revitalizovať plochy dotyku s kameňolomom suťami (vhodne podmienky pre rastlinné a živočíšne spoločenstvá), pričom budú nadväzovať na pás xerothermnej vegetácie odkiaľ sa predpokladá ich spontánne rozširovanie

4.1.4 PR Lupka

Rozloha územia: 22,66 ha

Stupeň ochrany : vyhláškou KÚŽP č.1/2004 v území ustanovil 4. stupeň ochrany

Súčasný stav a charakteristika územia

Prírodná rezervácia Lupka ako najjužnejší výbežok Tríbečského pohoria vybieha do Podunajskej nížiny, čo ovplyvnilo jej klimatické pomery. Celé územie patrí do teplej klimatickej oblasti mierne vlhkej s miernou zimou. Z geologického hľadiska je Lupka budovaná horninami mezozoika, kremencami a bridlicami, ktoré sú v juhozápadnej časti prekryté vápencami s vložkami dolomitov. Možno tu vyčleniť dva základné typy pôd, hnedé lesné pôdy a rendziny. Na rôznorodý pôdny substrát je viazaná vegetácia. Celkove bolo v území zistených cca 360 druhov vyšších rastlín a 18 druhov nižších rastlín. Vegetácia na južných úbočiach rezervácie má celkove teplomilnejší charakter než rastlinné spoločenstvá v podobných polohách iných slovenských pohorí. Najväčšiu druhovú pestrosť vykazujú spoločenstvá vyskytujúce sa na lesostepných častiach rezervácie s južnou a juhozápadnou expozíciou. Vyskytujú sa tu trsy až porasty kostravy valeskej (*Festuca valesianca*) a kostravy žliabkatej (*Festuca rupicola*) a.i., na hlbších pôdach sa nachádza kavyľ Ivanov (*Stipa joannis*), kavyľ vláskovitý (*Stipa capillata*), hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*), iskerník ilýrsky (*Ranunculus illyricus*) a.i. Osobný význam majú druhy rumenica Visianiho (*Onosma visianii*) – kriticky ohrozený druh a zlatofúz južný (*Chrysopogon gryllus*) – ohrozené druhy, ktoré sa v inej časti Tríbeča nevyskytujú. Z ďalších významných teplomilných druhov tu rastú poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*), nevädza Triumfettová (*Cyanus triumfetti*), astra kopcovitá (*Aster amellus*), sinokvet mäkký (*Jurinea mollis*) a endemický, kriticky ohrozený druh peniažtek slovenský (*Thlapsi jankae*). Na kremencovom substráte sa vyskytujú kyslomilné rastlinné cenózy lesostepného charakteru a rastlinné spoločenstvá dubovo-cerových elsov. Rastie tu višňa krovitá (*Cerasus fruticosa*), viacero vzácnych ruží, vres obyčajný (*Calluna vulgaris*), kručinka chlpatá (*Genista pilosa*), metuška krivolaká (*Avenella flexuosa*) a.i. Celkove bolo

v území zistených cca 1190 druhov živočíchov, z ktorých mnohé tu majú jedinú lokalitu výskytu v rámci Slovenska. Zo vzácných chránených druhov tu žije modlivka zelená (*Mantis religiosa*), ohrozený druh askalafus škvrnitokridly (*Libelloides macaronius*), pestroň vlkovcový (*Zerynthia polyxena*), vidlochvost ovocný (*Iphiclides podalirius*), jašterica zelená (*Lacerta viridis*), užovka hladká (*Coronella austriaca*), bielozúbka bielobruchatá (*Crocidura leucodon*), piskor malý (*Sorex minutus*), piskor obyčajný (*Sorex araneus*) a.i.

Stav a podmienky ochrany prírody a krajiny:

Časť územia – xerothermná step, je v prehlásení Jednotného národného výboru v Nitre z roku 1950 nazvaná „pasienok Lupka“, v ktorom sa mesto Nitra zaväzuje nevykonávať žiadne zásahy ohrozujúce flóru, čiže dva roky pred vyhlásením územia za chránené. Možno povedať, že od tohto roku absentuje v území pasienie a kosenie, zároveň nastupuje progresívna sukcesia. Lesné porasty v rezervácii sú v kategórii účelové lesy, bez zásahu. Jedinou lesohospodárskou činnosťou bola výsadba nepôvodnej borovice čiernej, spolu s výchovnými zásahmi v porastoch a zdravotným výberom. V posledných rokoch sa v porastoch výrazne rozšírila sypavka sosnová. V roku 1988 bol kolektívom pracovníkov Správy CHKO Ponitrie a odborných spolupracovníkov tejto organizácie spracovaný osobný režim ochrany (ORO) ŠPR Lupka, v ktorom boli využité všetky doterajšie výsledky komplexného výskumu od vzniku rezervácie. Pre nedostatok financií sa podarilo splniť len niekoľko z úloh vyplývajúce zo schvaľovacieho protokolu ORO. Na oboch plochách xerothermnej stepi bol v roku 1993 – 2002 postupne odstraňovaný nálet drevín a krovín, v bylinnej etáži bola realizovaná kosba a vyhrabávanie rastlinnej biomasy. Uvedené práce zabezpečovala Správa CHKO jeden až dva krát ročne v spolupráci so SZOPK. Plánovaný náučný chodník v rezervácii vybudovaný nebol.

Na revíziách realizovaných štátnou správou je pravidelne konštatované znečistenie hraníc chráneného územia, vzhľadom na blízkosť bytovej výstavby, záhradkárskej osady a frekventovanej cesty Nitra – Dražovce, aj napriek tomu, že Mestský úrad v Nitre zabezpečuje umiestnenie kontajnerov pri záhradkárskej osade. Správa CHKO Ponitrie pravidelne realizuje obnovu označenia vzhľadom na časté poškodzovanie.

Antropické tlaky

Prírodná rezervácia Lupka sa rozprestiera v intraviláne mesta Nítry, z čoho vyplývajú pomerne veľké antropické tlaky. Najväčšou intenzitou dosahujú vplyvy okolitých agrobiocenóz, výstavba, turistika. Z agrobiocenóz je potrebné spomenúť susedstvo s vinicami v južnej a juhovýchodnej časti územia, ktoré aj keď už nie sú využívané, stále predstavujú možné ohrozenie územia v súvislosti s ich chemickou ochranou. V západnej časti sa nachádza niekoľko nelegálnych skládok ako aj na severnej a severovýchodnej časti. Prírodná rezervácia je turisticky veľmi často navštevovaná hlavne v jarom období v čase kvitnutia mnohých chránených druhov rastlín ako predmetu ochrany. Sprievodné javy tejto aktivity súvisiace so zošľapom vegetácie bude potrebné eliminovať.

Členenie Lupky do ekologicko-funkčných priestorov

1. Xerothermná step v rôznych štádiách sukcesie predstavujúca plochy, ktoré boli dôvodom vyhlásenia PR Lupka za účelom ochrany xerothermných rastlinných a živočíšnych spoločenstiev.
2. Dubové a dubovo-cerové porasty predstavujúce fragmenty pôvodného orastu s vtrúsenými cudzorodými drevinami smerujúce ku klimaxu. Cieľom navrhovaných zásahov bude ponechať tieto porasty prirodzenému vývoju aby mohli naďalej plniť funkciu nárazníkovej zóny v súvislosti s ochranou najcennejších častí rezervácie pred vplyvmi okolitej poľnohospodárskej krajiny.
3. Porasty borovice čiernej a lesnej, porasty s dominujúcim agátom bielym a jaseňom mannovým patriace k cudzorodým prvkom vo fytoocenózach PR Lupka. Cieľom je ponechať tieto orasti, ale zabrániť ich ďalšiemu šíreniu.

Navrhované opatrenia a regulatívy

Na základe analýzy súčasného stavu územia bude potrebné vykonať nasledovné ochranné – regulačné opatrenia. Tie sme zostavili a rozdelili podľa jednotlivých ekologicko-funkčných priestorov.

1. Xerothermná step
 - odstránenie náletu borovice čiernej a agátu bieleho
 - výrub krovín trnky, ruže, hlohu
 - kosenie xerotermej stepi

- výrub mladých jedincov jaseňa mannového
- 2. Dubové a dubovo-cerové porasty
 - odstránenie pajaseňa žliazkatého, agátu bieleho a borovice čiernej
- 3. Sekundárne porasty s agátom, borovicou a jaseňom mannovým
 - rekonštrukčné opatrenia smerujúce k uprednostneniu uplatnenia najmä duba plsnatého a žltkastého s vtrúseným jaseňom mannovým
- 4. Všeobecné opatrenia pre PR Lupku
 - vybudovanie náučného chodníka
 - výstavba informačných tabúl
 - vyčistenie územia od odpadkov
 - výstavba oddychových miest (altánok, lavičky)
 - obmedzenie výstavby v blízkosti PR Lupka
 - rekultivácia divokých skládok v okolí PR a bývalého kameňolomu
 - využitie tradičného vidieckeho spôsobu obhospodarovania (pasenie)

4.1.5 PP Nitriansky dolomitový lom

Rozloha územia: 1,2599 ha

Dôvod ochrany: triasový dolomitový útvar

Stupeň ochrany : 4 stupeň

V roku 1982 bol vyhlásený za chránené územie a dnes nesie názov Prírodná pamiatka Nitriansky dolomitový lom.

Územie sa nachádza v intraviláne mesta Nitra v blízkosti Štúrovej ulice, ide o opustený dolomitový lom známy pod názvom Rolfesova baňa. Lokalita predstavuje umelý odkryv stredotriasových dolomitov a je vhodným objektom pre štúdium geologickej stavby Tribečského pohoria, významným estetickým prvkom a zaujímavým prvkom životného prostredia mesta. Odkryté usadené horniny staré viac ako 200 miliónov rokov patria tribečskej sérii a sú zastúpené šedými dolomitmi stredného triasu. Obsahujú drobné zvyšky organizmov – gastropódy. Pôvodne vodorovne uložené vrstvy, hrubé 150 – 200 m boli hornotvornými pohybmi sklonené 45° k západu, plochy trenia ohladené, horniny rozdrvené a opätovne stmelené na tektonické brekcie. Hrubá sieť puklín spôsobuje charakteristický ostrohranný rozpad dolomitov. V najnižšom mieste je umelé jazierko napájané

z dažďových vôd. Bralnatý reliéf predstavujú vystupujúce zvyšky neodťaženej suroviny. (in Rosalia 16, Rusňáková, Ďurečková, 2002)

Skalné bralá obnažené pri ťažbe dolomitu osídľujú aj niektoré bylinné druhy, ktoré dokážu prežiť na takomto extrémnom stanovišti. Skaly sa v lete rozhorúčia slnkom a ani v skalných štrbinách sa dlho neudrží vlaha. Rastú na nich napr. nátrzník strieborný (*Potentilla argentea*), hadinec obyčajný (*Echium vulgare*), silenka obyčajná (*Silene vulgaris*), rezeda žltá (*Reseda lutea*), šedivka sivá (*Berteroa incana*), kurička zväzkovitá (*Minuartia fastigiata*) a iné. Z tráv na takýchto stanovištiach rastie lipnica stlačená (*Poa compressa*). Najnižšie miesto v lome býva podmáčané, pri vlhkejšom počasí, najmä na jar, i zaplavené vodou. Na tomto mieste rastú vlhkomilné vrby – vrba krehká (*Salix fragilis*) a vrba popolavá (*Salix cinerea*). Z močiarnych druhov bylín trst' obyčajná (*Phragmites australis*), pálka širokolistá (*Typha latifolia*), jedovatá liana príbuzná zemiaku - ľuľok sladkohorký (*Solanum dulcamara*). Mäkký a hustý zelený trávnatý koberec tvorí psinček výbežkatý (*Agrostis stolonifera*). Jazierko býva osídľované obojživelníkmi a predstavuje lokalitu vhodnú pre ich liahnutie. Na jar sa tu ozýva kŕkanie skokana štíhleho (*Rana dalmatina*) a ropuchy zelenej (*Bufo viridis*). Jarné obdobie tu prežíva tiež mlok bodkovaný (*Triturus vulgaris*) (www.nitra.sk).

Súčasný stav v akom sa nachádza prírodná pamiatka Nitriansky dolomitový lom nie je uspokojivý. Areál prírodnej pamiatky je značne znečistený aj keď Nitriansky dolomitový lom už bol v minulosti čistený. Príčinou znečistenia je aj blízkosť bytovej výstavby. Znehodnotené sú aj horniny, ktoré sú pomaľované a posprejované. Informačná tabuľa, ktorá má návštevníkom oboznámiť lokalitu je poškodená a neaktuálna. Areál je neudržiavaný a zarastený vegetáciou ako aj umelé jazierko, ktoré je značne znečistené a v teplých dňoch aj producentom hmyzu. Skalné steny, ktoré obkolesujú prírodnú rezerváciu najmä po južnej strane sú značne narušené a hrozí im zosuv. Nitriansky dolomitový lom má potenciál byť zelenou oázou v centre mesta Nitra, no aby sa ňou mohol stať, musia sa vykonať opatrenia na zlepšenie súčasného stavu.

Návrhované opatrenia:

- Vyčistenie a revitalizácia umelého jazierka
- spevnenie rozpadajúcich sa skalných stien
- vyčistenie celého areálu od nečistôt

- pokosenie tráv, presvetlenie areálu vypílením sukcesných porastov
- skultúrnenie areálu (vybudovanie chodníkov, usadenie lavičiek pre oddych)
- Osadiť novú informačnú tabuľu (s uvedením predmetu ochrany, biotopmi)
- Ohradiť areál, prípadne ho monitorovať kamerovým systémom

4.1.6 CHA Huntácka dolina

Rozloha: 8,7 ha

Stupeň ochrany : 4. Stupeň

Chránený areál Huntácka dolina sa nachádza v katastrálnom území Žirany. Bola vyhlásená všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Nitre č. 6/2000. Po geomorfologickej stránke je územie CHA veľmi zaujímavý morfodynamický systém. Fluviálne modelovaná časť doliny odráža zmeny a podmienky evolúcie stredohorského reliéfu. Územie má náučno-výskumný význam ako ojedinelý fenomén v južnej časti pohoria Tribeč.

Lokalita je situovaná do juhozápadnej časti jadrového pohoria Tribeč na rozhraní podcelku Zobora a podcelku Jelenca s výbežkami Podunajskej pahorkatiny, ktoré prstovite vniká do blízkosti lokality jednak od západu (Tribečské pohorie) a jednak od východu (Žitavská pahorkatina).

Z hľadiska geologického je širšie okolie súčasťou zoborskej časti Tribeča, resp. tribečsko-zoborského bloku. Tribečsko-zoborský blok je reprezentovaný predovšetkým granitoidnými horninami sprevádzanými kompletnou obalovou tribečskou jednotkou.

Potok Hunták má pramennú oblasť situovanú v deluviálnych hlinito-piesočnatých sedimentoch až pieskoch kvartéru v areáli vápenky v Žiranoch. Potok Hunták nemá významnejšie stále prítokya jeho výdatnosť kolíše v závislosti na zrážkových vodách a prítokoch vôd zo svahov. Dolina potoka Hunták má viacero špecifických geomorfologických zvláštností. Pramenná časť je sýtená z pramenných výverov pod úpäťím masívneho vrcholu Žibrice, vo výške okolo 275 m.n.m. a modelácia dna začína asi o 20 – 25 m nižšie.

Územie nie je turisticky využívané, nevedie tade žiaden turistický chodník.

Navrhované opatrenia:

- obmedzenie stavebnej a ťažobnej činnosti

- zákaz poškodzovania pôdneho krytu a výrubu stromov
- revitalizácia „divokých“ skládok
- zákaz zberu a poškodzovania rastlín, živočíchov a ostatných prírodnín

4.1.7 Jelenská gaštanica

Rozloha územia: 3,8 ha

Stupeň ochrany : 4. stupeň

Jelenecká gaštanica leží pod juhovýchodnými výbežkami pohoria Tribeč v nadmorskej výške 425 m n. m. Patri do Nitrianskeho okresu. Územie je budované granoitoidnými a sedimentárnymi horninami – žuly, kremence, vápence, íly, piesky. Nachádza sa v teplej a pomerne suchej oblasti s priemernou ročnou teplotou 9°C a priemerným ročným úhrnom 650 – 700 mm. Gaštanica má rozlohu cca 3,8 ha.

Gaštany tu rastú ako lesný porast, v ktorom najstaršie jedince dosahujú cca 300 až 350 rokov. Dnes tu už nerastie ani jeden strom a pôvodný stav sa dá rekonštruovať len zo zvyškov pôvodných starých pňov, ktoré nasvedčujú tomu, že tam rástli kedysi gaštany. Na severozápadnej strane bola pravdepodobne ovocná záhrada, z ktorej sa vyvinul dnešný gaštanový prales. Pôvod materiálu, z ktorého bola gaštanica založená, sa dá dnes len ťažko určiť. Dôležité však je, že tato lokalita zohrala významnú úlohu pri ďalšom rozširovaní gaštana jedlého na našom území. Jelenecká gaštanica je jediná lokalita v rámci Slovenska, kde sa gaštan jedlý (*Castanea sativa* Mill) prirodzene zmladzuje, to znamená, že sa tu správa akoby bol pôvodným druhom. Stanovištné podmienky, t. j. kyslý kremencový podklad so slabo kyslými pôdami a miernou klímou, vcelku vyhovujú jeho ekologickým nárokom.

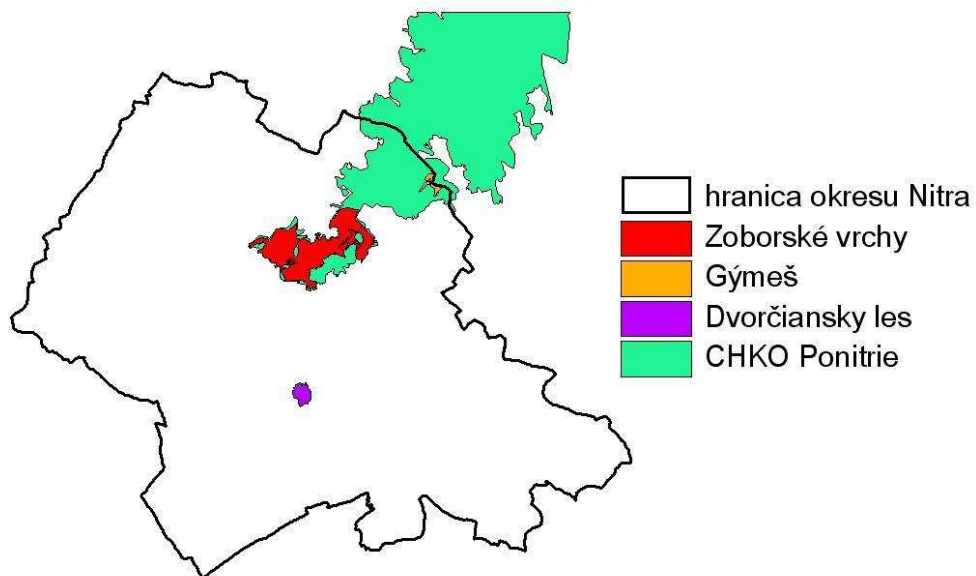
Pre svoju unikátnosť bola gaštanica v roku 1952 vyhlásená za štátnu prírodnú rezerváciu a zákon o ochrane prírody a krajiny z roku 1994 ju prekategORIZOVAL NA CHRÁNENÝ AREÁL SO ŠTVRTÝM STUPŇOM OCHRANY. Bohužiaľ, dnešný stav Jeleneckej gaštanice je veľmi zlý. Každoročne sa v nej na jeseň (koncom septembra až do konca októbra) robia zbery plodov gaštana, pri ktorých sú stromy ničené ľuďmi, hlavne brigádnikmi, ktorí si tu privyrábajú. Taktiež, keďže ide o staré stromy, väčšina z nich je v zlom zdravotnom stave a sú často napadane chorobou – rakovinou kôry. Jelenecka gaštanica je najkrajší a najstarší umelo založený čistý porast gaštana jedlého na Slovensku. (Tarinová, 2009)

Návrh ochrany:

- zákaz výrubu gaštanu jedlého (*Castanea sativa* Mill)
- zákaz odstraňovania jeho spadnutých plodov
- zákaz vnášania nevhodných drevín
- znečisťovanie územia odpadmi
- poškodzovanie stromov

4.2 Územia európskeho významu v okrese Nitra

Územia európskeho významu

Obrázok 4: Územia európskeho významu v okrese Nitra

4.2.1 Zoborské vrchy

Rozloha územia : 1 854,9 ha

Obrázok 4: Vymedzenie hranice Zoborských vrchov

Charakteristika územia

Zoborské vrchy tvoria najjužnejší výbežok pohoria Tribeč. Hlavný hrebeň má východno – západnú orientáciu. Geologické podložie tvoria vyvreté horniny (kremenné diority a granodiority) prekryté usadenými horninami (triasové kremence a vápence). Menej odolné vápence vytvárajú na území Zoborských vrchov krasové javy, v masíve najvyššieho kopca Žibrica sa nachádzajú neprístupné jaskynné priestory s bohatou výzdobou. Odolnejšie kremence sú z veľkej diaľky vidieť vo forme skalných útvarov v masíve vrchu Zobor, ktorý je centrom územia.

Práve pestré geologické podmienky v kombinácii s orientáciou svahov k svetovým stranám dali priestor pre rozšírenie rôznorodých typov biotopov s mnohými vzácnymi druhmi rastlín a živočíchov. Stretávajú sa tu rastliny a živočichy typické pre nižšie pohoria Karpát s teplomilnými rastlinami a živočíchmi nížin panónskej oblasti.

Veľkú rozmanitosť potvrdzuje výskyt 17 typov európsky významných biotopov, v ktorých sa z európsky najvýznamnejších druhov rastlín vyskytujú jazýčkovec východný (*Himantoglossum caprinum*), najmajstátnejšia orchidea Slovenska a poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*). Najvýznamnejší je však výskyt rastliny peniažtek slovenský (*Thlaspi jankae*), ktorý bol pre svetovú vedu prvý raz opísaný práve zo Zoborských vrchov. Okrem

Zoborských vrchov bol na celom svete nájdený potom už iba na území Slovenského krasu. Z európsky významných druhov živočíchov tu môžeme nájsť: v bučinách severných svahov chrobákov fuzáča alpského (*Rosalia alpina*), v dubinách fuzáča veľkého (*Cerambyx cerdo*) a roháča obyčajného (*Lucanus cervus*). Na prítomnosti vody sú závislé kunka žltobruchá (*Bombina variegata*) a kunka červenobruchá (*Bombina bombina*). Pri troche šťastia možno na jar stretnúť jaštericu zelenú (*Lacerta viridis*), samec tohto druhu je v čase rozmnožovania prekrásne sfarbený. Na skalách a v jaskyniach majú domov netopiere lietavec sťahovavý (*Miniopterus schreibersii*) a netopier obyčajný (*Myotis myotis*).

Ohrozenia, ktoré môžu mať rozhodujúci vplyv na ďalší vývoj a stav biotopov Zoborských vrchov možno rozdeliť do dvoch skupín:

Prirodzené – vyplývajúce z dynamických javov prebiehajúcich v prírode bez pričinenia človeka. V súčasnosti tieto procesy ohrozujú nelesné, teplomilné spoločenstvá rastlín a živočíchov, ktoré sú dnes v oblasti Zoborských vrchov predmetom ochrany. Tieto rastliny a živočichy osídlili miesta, kde v historických dobách človek zasiahol do prírody Zoborských vrchov (klčovanie, žiarenie, pasenie) a tak pre ne vytvoril vhodné podmienky pre úspešné prežívanie a rozmnožovanie. Dnes, keď tieto aktivity človeka ustali, prebiehajú prirodzené procesy (sukcesia), ktorých výsledkom je návrat k pôvodnému stavu (klimax) – lesu. Ak by sa nechal tomuto prirodzenému vývoju voľný priebeh, došlo by k postupnému a samovoľnému zániku dnes chránených biotopov stepí a lesostepí Zoborských vrchov.

Antropické – vyplývajúce z aktivít človeka. Nakoľko najjužnejšia časť Zoborských vrchov je včlenená do nitrianskej mestskej aglomerácie (cca 100 000 obyvateľov), je značná časť záujmového územia celoročne ovplyvňovaná aktivitami súvisiacimi s krátkodobou turistikou. K najagresívnejším patrí neorganizovaná cykloturistika a motokros. Ďalším problémom je narastajúci tlak na vyťaženie zásob nerastných surovín nachádzajúcich sa v severozápadnej časti Zoborských vrchov. Ak by nebola ťažba vápenca v tejto časti územia regulovaná príslušnými orgánmi mohla by spôsobiť fyzický a nenávratný zánik niektorých aj európsky významných biotopov.

Súčasná ochrana územia

Potreba zákonnej ochrany jedinečných prírodných hodnôt pred silnejúcim neusmerneným tlakom človeka viedla v júni roku 1985 k vzniku Chránenej krajinej oblasti Ponitrie, do ktorej patrí aj územie európskeho významu (ÚEV) Zoborské vrchy. Súčasťou územia sú rezervácie vyhlásené už začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia na prísnu ochranu prítomných teplomilných lesostepných rastlinných a živočíšnych spoločenstiev – Národná prírodná rezervácia Zoborská lesostep a Prírodná rezervácia Žibrica.

Proces navrhovania ochrany a zaradenie do ÚEV

Prírodné hodnoty Zoborských vrchov s výskytom európsky významných biotopov a druhov umožnili ich zaradenie do Národného zoznamu navrhovaných území európskeho významu. Navrhované územie sa po schválení národného zoznamu vládou Slovenskej republiky (17.3.2004) považovalo za chránené územie. bolo to štádium tzv. predbežnej ochrany, ktorej dôvodom bolo zachovanie súčasného stavu biotopov a početnosti druhov európskeho významu vyskytujúcich sa v území, a to až do schválenia národného zoznamu Európskou komisiou (do 3 rokov) a následným vyhlásením územia (maximálne do ďalších 6 rokov). Predbežná ochrana bola realizovaná prostredníctvom stupňov ochrany, ktoré sú pre príslušné územie uvedené podľa katastrálnych území a parciel v národnom zozname; v prípade ÚEV Zoborské vrchy tieto vychádzali zo stupňov platných už v súčasnosti. Rozsah obmedzení vyplývajúcich z jednotlivých stupňov ochrany stanovoval zákon NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Neoddeliteľnou súčasťou ochrany realizovanej použitím stupňov ochrany je manažment – starostlivosť o územie, ktorú chápeme ako činnosť zameranú na zachovanie predmetu ochrany, prípadne zlepšenie stavu biotopov a druhov. Na splnenie tohto cieľa je teda potrebné využiť aj aktívnu, ale zároveň premyslenú a plánovanú hospodársku činnosť realizovanú prostredníctvom vlastníkov a užívateľov územia. Naším cieľom je uplatňovať diferencovaný spôsob ochrany prírody, pri ktorom sa priaznivý stav územia dosahuje realizáciou hospodárskej činnosti s využitím navrhovaných spôsobov a zásad starostlivosti a v najcennejších častiach územia sa priaznivý stav dosahuje zvýšeným stupňom ochrany s úplným alebo čiastočným obmedzením hospodárskej činnosti (www.soprs.sk).

Manažment – starostlivosť o územie

Navrhované spôsoby starostlivosti podľa základných typov biotopov vyskytujúcich sa v navrhovanom území:

Nelesné biotopy

Cenné teplomilné spoločenstvá rastlín a živočíchov, ktoré vznikli v dôsledku ľudskej činnosti (pasenie). Na udržanie ich priaznivého stavu je potrebné:

- pravidelné kosenie
- občasné pasenie s malými stádami oviec a kôz
- výrub náletových drevín
- zabránenie sukcesie

Lesné biotopy

V prevažnej miere pôvodné lesné porasty, ktoré v hrebeňových častiach Zoborských vrchov plnia aj významnú pôdoochrannú funkciu. Na udržanie, alebo dosiahnutie ich priaznivého stavu je potrebné:

- minimalizácia hospodárskych zásahov v lesných porastoch existujúcich rezervácií
- maximálne využitie prirodzenej obnovy lesných porastov (uplatňovanie podrastového hospodárskeho spôsobu)
- postupná zmena druhového zloženia lesných porastov v prospech pôvodných druhov drevín
- potláčanie a likvidácia invázných druhov drevín (hlavne agát biely) pred ich prenikaním do porastov s pôvodným drevinovým zložením
- podpora pestrejšieho druhového zloženia a zmiešania pri realizácii obnovy a výchovy porastov
- zvyšovanie ekologickej stability porastov (zmiešanie pestrej druhovej skladby drevín, výšková a hrúbková diferenciácia stromov).

4.2.2 Gýmeš

Rozloha územia: 73,41 ha

Charakteristika územia

Územie európskeho významu (ÚEV) Gýmeš sa rozprestiera v okolí zrúcanín hradu Gýmeš v blízkosti obce Jelenec v orografickom celku Tribeč, Jeleneckej skupiny. Geologické podložie tvoria vyvreté horniny (hrubo-zrné biotitické kremenné diority) prekryté usadenými horninami (triasové kremence a vápence). Odolnejšie kremence vytvárajú výrazné skalné útvary. Na vápencoch sa vyvinuli stredne skeletnaté až hlinité pôdy, rendziny, hnedé rendziny. Zvetrávaním kremencov vznikajú kyslé podzolové pôdy. Práve pestré geologické podmienky v kombinácii s orientáciou svahov k svetovým stranám dali priestor pre rozšírenie rôznorodých typov biotopov s mnohými vzácnymi druhmi rastlín a živočíchov. Stretávajú sa tu rastliny a živočíchy typické pre nižšie pohoria Karpát s teplomilnými rastlinami a živočíchmi nížin panónskej oblasti

Vyskytuje sa tu sedem biotopov európskeho významu, ktoré potvrdzujú veľkú rozmanitosť tohto rozlohou malého územia. Z európsky významných druhov rastlín sa tu nachádza poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*). Okrem toho je ale významný výskyt zástupcov čeľadi vstavačovitých, predovšetkým vstavač trojzubý (*Orchis tridentata*), vstavač počerný (*Orchis ustulata*) a ich kríženec (*Orchis xdiatriciana*).

Z európsky významných druhov živočíchov tu môžeme nájsť v bučinách severných svahov fuzáča alpského (*Rosalia alpina*), v dubinách fuzáča veľkého (*Cerambyx cerdo*) a roháča obyčajného (*Lucanus cervus*). Na prítomnosti vody je závislá kunka červenobruchá (*Bombina bombina*). Pri troche šťastia možno na jar stretnúť jaštericu zelenú (*Lacerta viridis*), samec tohto druhu je v čase rozmnožovania prekrásne sfarbený, jaštericu múrovú (*Podarcis muralis*) a jaštericu bystrú (*Lacerta agilis*). Na skalách má domov netopier obyčajný (*Myotis myotis*).

Negatívne vplyvy

Ohrozenia, ktoré môžu mať rozhodujúci vplyv na ďalší vývoj a stav biotopov Gýmeša možno rozdeliť do dvoch skupín:

Prirodzené – vyplývajúce z dynamických javov prebiehajúcich v prírode bez pričinenia človeka. V súčasnosti tieto procesy ohrozujú nelesné, teplomilné spoločenstvá

rastlín a živočíchov, ktoré sú v území Gýmeš predmetom ochrany. Tieto rastliny a živočíchy osídlili miesta, kde v historických dobách človek zasiahol do prírody Gýmeša (klčovanie, žiarenie, pasenie) a tak pre ne vytvoril vhodné podmienky pre úspešné prežívanie a rozmnožovanie. Dnes, keď tieto aktivity človeka ustali, prebiehajú prirodzené procesy (sukcesia), ktorých výsledkom je návrat k pôvodnému stavu (klimax) – lesu. Ak by sa nechal tomuto prirodzenému vývoju voľný priebeh, došlo by k postupnému a samovoľnému zániku nelesných teplomilných biotopov.

Antropické – vyplývajúce z aktivít človeka. Turisticky atraktívny areál zrúcanín Gýmešského hradu, takmer pralesovitý charakter umelo vysadenej plochy gaššana jedlého (*Castanea sativa*) v tesnom susedstve ÚEV s niektorým jedincami takmer 300 rokov starými a v neposlednej rade blízkosť mesta Nitra a rekreačnej oblasti Jelenec sú dôvodom, prečo je územie turisticky atakované hlavne v lete. Z okolitých obcí sem vedú turistické chodníky – z Kostolian pod Tribečom (červená značka), z Ladíc (zelená) a z Jelenca (žltá značka).

Ochrana územia

Potreba zákonnej ochrany jedinečných prírodných hodnôt pred silnejúcim tlakom človeka viedla v júni roku 1985 k vzniku Chránenej krajinej oblasti Ponitrie, do ktorej patrí aj územie európskeho významu Gýmeš. Územie bolo pripravované na vyhlásenie v kategórii prírodná rezervácia. Tieto aktivity boli pozastavené v súvislosti s realizáciou návrhu územia európskeho významu a zonácie Chránenej krajinej oblasti Ponitrie.

Starostlivosť o územie

Neoddeliteľnou súčasťou ochrany realizovanej použitím stupňov ochrany je manažment – starostlivosť o územie, ktorú chápeme ako činnosť zameranú na zachovanie predmetu ochrany, prípadne zlepšenie stavu biotopov a druhov. Na splnenie tohto cieľa je potrebné využiť aj aktívnu, ale zároveň premyslenú a plánovanú hospodársku činnosť realizovanú prostredníctvom vlastníkov a užívateľov územia. Naším cieľom je uplatňovať diferencovaný spôsob ochrany prírody, pri ktorom sa priaznivý stav územia dosahuje realizáciou hospodárskej činnosti s využitím navrhovaných spôsobov a zásad starostlivosti a v najcennejších častiach územia sa priaznivý stav dosahuje zvýšeným stupňom ochrany s úplným alebo čiastočným obmedzením hospodárskej činnosti.

Navrhované spôsoby starostlivosti podľa základných typov biotopov vyskytujúcich sa v navrhovanom území:

Nelesné biotopy

Cenné teplomilné spoločenstvá rastlín a živočíchov, ktoré vznikli v dôsledku ľudskej činnosti (pasenie). Na udržanie ich priaznivého stavu je potrebné:

- výrub náletových drevín a zabraňovanie ich zmladzovaniu
- pravidelné kosenie
- občasné pasenie s malými stádami oviec a kôz

Lesné biotopy

V prevažnej miere sa vyskytujú pôvodné lesné porasty, ktoré v hrebeňových častiach Gýmeša plnia aj významnú pôdoochrannú funkciu. Na udržanie ich priaznivého stavu je potrebné:

- maximálne využitie prirodzenej obnovy lesných porastov (uplatňovanie podrastového hospodárskeho spôsobu)
- postupná zmena druhového zloženia lesných porastov v prospech pôvodných druhov drevín
- potláčanie a likvidácia invázy druhov drevín (hlavne jaseň mannový) pred ich prenikaním do porastov s pôvodným drevinovým zložením
- podpora pestrejšieho druhového zloženia a zmiešania pri realizácii obnovy a výchovy porastov
- zvyšovanie ekologickej stability porastov (zmiešanie pestrej druhovej skladby drevín, výšková a hrúbková diferenciácia stromov). Sformulovaniu programu starostlivosti s navrhovanými opatreniami bude predchádzať ich prerokovanie so zainteresovanými vlastníckmi a užívateľmi územia.

4.2.3 Dvorčiansky les

Rozloha územia: 145,22 ha

Stupeň ochrany: 3. stupeň

Lokalita „Dvorčiansky les“ s výmerou 145,22 ha sa nachádza v katastrálnom území Dolné Krškany. Na územie sa vzťahuje 3. stupeň ochrany a je zaradené podľa Výnosu MŽP SR č. 3/2004-5 do zoznamu území európskeho významu pod identifikačným kódom SKUEV0176. Dôvodom zaradenia bola ochrana dubovo–brestovo–jaseňových nížinných

lužných lesov a dubovo-hrabových lesov panónskych. Je súčasťou intenzívne využívanej poľnohospodárskej krajiny. Geomorfologicky územie patrí do Nitrianskej nivy. Nadmorská výška územia je 140 m n. m. Hydrologicky územie patrí do povodia rieky Nitry a upraveného toku Starej Nitry. Územie sa nachádza na kvartérnych usadených horninách alúvia rieky Nitry. Prevládajúce zloženie tvoria neogénne sedimenty ako íly, prachy, piesky, štrky z obdobia pliocénu. Z pôdných typov sú najviac rozšírené hnedozem, černozem, fluvizem, čiernica. S pôdných druhov piesočnato-hlinité a hlinité pôdy, neskálnaté až slabo kamenité. Vyskytujú sa tu mierne vlhké pôdy. Reliéf je tvorený rovinami a nivami so sklonom do 1°. Z hľadiska klimatického je to teplý, suchý okrsk s miernou zimou. Priemerná ročná teplota je 9 -10°C, priemerný ročný úhrn zrážok je 550 mm. Prevládajú JZ vetry s priemernou ročnou rýchlosťou 12 m.s⁻¹. Relatívny slnečný svit je 48 50%.

Na základe čiastkových výsledkov zistených terénnym prieskumom navrhujeme nasledovné manažmentové opatrenia starostlivosti:

- pri výchove a obnove lesných porastov postupne nahradil nepôvodné – monokultúra orecha čierneho (*Juglans nigra*) a ekologicky nevhodné druhy drevín lipa malolistá (*Tilia cordata*) je solitérne rastúci druh, nevhodný do spoločenstva tvrdého lužného lesa,
- do lesných porastov vnášať chýbajúce dreviny prirodzenej druhovej skladby,
- a podporiť obnovu prirodzeného vodného režimu, ktorý bol reguláciou rieky Nitry narušený,
- zabraňovať rozširovaniu, resp. odstraňovať porasty netýkavky malokvetej (*Impatiens parviflora*) a agátu bieleho (*Robinia pseudoacacia*).
- Eliminovať zastúpenie nepôvodných druhov drevín tak aby sa zabránilo ich šíreniu na ďalšie lokality
- Vydanie publikácie (odborných článkov) a informačnej tabule o Dvorčianskom lese, živočíšnych druhoch a návrhu starostlivosti za účelom popularizácie tohto územia pre verejnosť

4.3 Ostatné chránené územia a chránené stromy v okrese Nitra

4.3.1 ŠPR Bábsky les (Veľký Báb)

Rozloha územia: 30,66 ha

Stupeň ochrany : 5. stupeň

Štátna prírodná rezervácia Veľký Báb bola vyhlásená v roku 1966 na rozlohe 30,66 ha s ochranným pásmom, ktorý tvorí 100 m široký obvodový pás. Predstavuje časť 66 hektárového komplexu reliktných zmiešaných dúbav Podunajskej nížiny. Územie leží v západnej časti sprašovej Nitrianskej pahorkatiny, na severnom svahu vyvýšeniny nad Bábskym potokom v nadmorskej výške 150 – 200 m. Tvorí ostrovček zachovalých lesných biocenóz v intenzívne využívannej poľnohospodárskej pôde.

Ide o veľmi cenné územie s pomerne vysokým stupňom stability jednotlivých ekosystémov. Ako plocha, reprezentujúca pôvodné lesy daného regiónu, bola vybraná na komplexný výskum prírodných zložiek v rámci rozsiahleho medzinárodného programu pod patronátom organizácie UNESCO. Jeho výsledky splnili očakávanie a dokázali vysokú druhovú pestrosť, prítomnosť množstva vzácných a chránených druhov flóry a fauny a tým i opodstatnenosť vyhlásenia štátnej prírodnej rezervácie.

Lesný komplex si dodnes zachoval charakter listnatého dubovo-hrabového nížinného lesa. Týka sa to najmä územia rezervácie, pretože v ostatných častiach došlo v dôsledku ľudskej činnosti k čiastočným zmenám druhového zloženia. Na niektorých vyťažených plochách boli dosadené nepôvodné dreviny ako jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*), lipa veľkolistá (*Tilia platyphylla*) a i. Niektoré voľné plochy obsadili rýchlorastúce plevelné dreviny – agát biely (*Robinia pseudoacacia*), topoľ osika (*Populus tremula*) a paajseň žlaznatý (*Ailanthus glandulosa*).

Lesné porasty tvoria najmä dub letný (*Quercus rubur*), dub zimný (*Quercus petraea*), dub cerový (*Quercus cerris*), hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), v menšej miere agát biely (*Robinia pseudoacacia*), a čerešňa vtáčia (*Ceraus avium*). V krovinnej etáži rastie javor poľný (*Acer campestre*), drieň obyčajný (*Cornus mas*), hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna*), bršlen bradavičnatý (*Euonymus verrucosa*), zob vtáčí (*Ligustrum vulgare*), brečtan popínavý (*Hedera helix*) a i.

Bylinná etáž je typická pre teplé hrabové dúbavy. Rastie v nej chochlačka plná (*Corydalis solida*), zvonček broskyňolistý (*Campanula persicifolia*), konvalinka voňavá (*Convallaria alba*), fialka voňavá (*Viola odorata*) a.i.

Živočíšne spoločenstvá, podrobne preskúmané v rámci medzinárodného výskumu, patria tiež do typu spoločenstiev nížinných dubovo-hrabových lesov. Vyznačujú sa značnou druhovou pestrosťou a stabilitou. Z bohato zastúpenej pôdnej fauny bolo zistených napr. 72 druhov hlístovcov a 38 druhov chvostokokov. Pavúky zastúpené 126 druhmi všetkých etáží a chrobáky až 400 druhmi. Zo stavovcov sú zastúpené všetky triedy okrem rýb, ktoré na území nemajú žiadny biotop. Druhovo najbohatšou triedou sú vtáky, ktoré tu majú veľmi dobré topické a trofické podmienky. Z celkového počtu 93 pozorovaných druhov je 63 hniezdičov (in Rosalia 6).

Vysokú biologickú, ekologickú a estetickú hodnotu tejto štátnej prírodnej rezervácie znásobuje fakt, že ide o jediné chránené územie tohto druhu v nitrianskom okrese. Jeho význam ako biotopu veľkého spektra živočíšstva pre široké okolie poľnohospodárskej krajiny naďalej porastie v situácii prechodu kultúr od chemického hnojenia a ošetrovania k biologickému. K tomu je potrebné zachovať vysokú stabilitu ekosystémov lesného komplexu, ktorá sa dá dosiahnuť čo najväčším obmedzením lesohospodárskej činnosti a zachovaním pôvodného charakteru lesných porastov.

4.3.2 CHVÚ Tribeč

Výmera územia: 23 802,2 ha

Vyhláškou ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky zo 7. januára 2008 sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Tribeč. Vyhlasuje sa na účel zabezpečenia priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov d'atľa prostredného (*Dendrocopos medius*), hrdličky poľnej (*Streptopelia turtur*), krutihlava hnedého (*Jynx torquilla*), lelka lesného (*Caprimulgus europaeus*), muchára sivého (*Muscicapa striata*), muchárka bielokrkeho (*Ficedula albicollis*), orla kráľovského (*Aquila heliaca*), penice jarabej (*Sylvia nisoria*), prepelice poľnej (*Coturnix coturnix*), včelára lesného (*Pernis apivorus*), výra skalného (*Bubo bubo*), žltochvosta lesného (*Phoenicurus phoenicurus*) a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania (vyhláška 17/2008).

Chránené vtáčie územie CHVÚ Tribeč (171 – 828 m n. m., 24 540 ha) predstavuje hornaté, prevažne zalesnené územie na vápencoch a dolomitoch, z ktorých miestami vystupujú kremencové hôrky. V centrálnej časti prevládajú bukové porasty, v nižších polohách a na kremencových hôrkach dominujú dubové porasty a najmä na okrajoch pohoria borovicové lesy. Po celom území sú roztrúsené vysadené smrečiny. Úpätie pohoria tvoria polia, lúky, menej sady a vinice. Územie poskytuje vhodné podmienky pre hniezdenie orla kráľovského (*Aquila heliaca*), včelára lesného (*Pernis apivorus*), penice jarabej (*Sylvia nisoria*) a ďalších lesných druhov vtákov, predovšetkým dutinových hniezdičov (Hreško a kol., 2006).

Navrhované menežmentové opatrenia

- Zvyšovanie rubnej doby
- Predlžovanie obnovnej doby
- Jemnejšie spôsoby hospodárenia a ich formy (výberkový hosp. spôsob)
- Stráženie (napríklad. hniezd dravcov)
- Ponechávanie stromov a drevnej hmoty v porastoch (ojedinelo stojacich stromov, skupiny stromov a ležaniny)

Negatívne vplyvy a ohrozenia

K najdôležitejším príčinám ohrozenia vtáctva v území patrí intenzifikácia poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, neusmernený rozvoj cestovného ruchu a rozširovanie rekreačno-turistických a športových aktivít. Negatívne sa prejavuje najmä zmena poľnohospodárskych kultúr, zavádzanie nových technológií ťažby a približovania dreva, holorubný spôsob ťažby, odstraňovanie dutinových stromov, zakladanie stanovištne nevhodných a málo odolných smrekových monokultúr a zhusťovanie lesnej dopravnej siete. K ďalším negatívnym a to hlavne rušivým vplyvom patrí nárast automobilovej dopravy, používanie snežných a vodných skútrov, motocyklov, motorových člnov. Citlivo treba pristupovať k návšteve územia predovšetkým v období hniezdenia (turisti, rybári, zber lesných plodov). V poslednom období sa problematickými stávajú aj necitlivá urbanizácia krajiny a rozvoj infraštruktúry.

Činnosti, ktoré môžu mať negatívny vplyv na ciele ochrany v chránenom území

- Diaľkové ropovody a plynovody, rozvody vody alebo pary
- Účelové komunikácie
- Let lietadlom alebo lietajúcim športovým zariadením, najmä klzákom, ktorých výška letu je menšia ako 300 m nad najvyššou prekážkou v okruhu 600 m od lietadla alebo lietajúceho športového zariadenia
- vymedzenie lokalít a stálych trás horolezectvo
- vymedzenie lokalít a stálych trás skalolezectvo
- Pohyb mimo vyznačených chodníkov v lesnom vegetačnom stupni (okrem vlastníka)
- Veterné elektrárne
- Miestne telekomunikačné siete a vedenia (okrem domových prípojok)
- Cesty I. až III. triedy
- Likvidácia vetrolamov, protieróznych pásov, bez limitu
- Diaľkové telekomunikačné siete a vedenia
- Likvidácia jedno alebo viacradových stromoradií, nad 100 m dĺžky
- Likvidácia remízok, nad 100 m²
- Telekomunikačné stožiare a transformačné stanice
- Zábavné parky
- Budovanie a vyznačenie mototrás
- Budovanie a vyznačenie turistických chodníkov, náučných chodníkov, bežeckých trás, lyžiarskych trás alebo cyklotrás
- Automobilové, motocyklové a cyklistické dráhy
- Stožiare elektrických vedení, transformačné stanice
- Diaľkové rozvody elektriny
- Likvidácia opustených ovocných sádov a záhrad, nad 0,5 ha

Zakázané činnosti v celom CHVÚ:

Vyhláška Chráneného vtáčieho územia Tribeč špecifikuje zákazové činnosti, ktoré môžu mať negatívny vplyv na predmet ochrany chráneného vtáčieho územia.

- vykonávanie lesohospodárskej činnosti v blízkosti hniezda orla kráľovského, ak tak určí štátny orgán ochrany prírody a krajiny (ďalej len „orgán ochrany prírody“),

- budovanie a využívanie poľovného zariadenia, vykonávanie práva poľovníctva od 15. februára do 15. júla s výnimkou práv poľovníckej stráže v blízkosti hniezda orla kráľovského, ak tak určí orgán ochrany prírody,
- odstraňovanie suchých stromov, ak nie je ponechaných minimálne 10 suchých stromov, s priemerom nad 30 centimetrov meraných vo výške 130 centimetrov, na jeden hektár jednotky priestorového rozdelenia lesa okrem prípadov zvýšenia početnosti škodlivých biotických činiteľov,
- likvidovanie krovín na hranici lesných pozemkov a v minimálne 10 metrovom priestore od tejto hranice okrem obnovy lesa,
- likvidácia a zmešovanie rozlohy a dĺžky remíz, vetrolamov, medzí a poľných lesíkov,
- výrub a vykonávanie akýchkoľvek zásahov do drevín rastúcich mimo lesa v období od 1. marca do 31. júla, okrem vykonávania činností súvisiacich so správou vodného toku,
- rozorávanie trvalých trávnych porastov okrem ich obnovy,
- obnovovanie trvalých trávnych porastov nepôvodnými druhmi tráv,
- zmena druhu pozemku z existujúceho trvalého trávneho porastu na iný druh pozemku,
- mechanizované kosenie trvalých trávnych porastov na súvislej ploche väčšej ako 0,5 ha spôsobom od okrajov do stredu,
- umelé zalesňovanie nelesných pozemkov,
- aplikovanie insekticídov a herbicídov na trvalých trávnych porastoch, drevinách rastúcich mimo lesa, neobhospodarovaných plochách na poľnohospodárskej pôde, v mokradiach, vetrolamoch a medziach okrem odstraňovania inváznych druhov
- aplikovanie umelých hnojív a pesticídov na neobhospodarovaných plochách (najmä okraje ciest a komunikácií, skládky hnoja) v období od 1. marca do 31. júla,
- prevádzkovanie nadzemných elektrických vedení bez takých technických riešení, ktoré bránia usmrteniu vtákov.

4.3.3 Chránené stromy

V okrese Nitra sa nachádzajú iba dva chránené stromy, ktoré sú v katalógu chránených stromov.

Lipa v Dolných Štitároch

Obrázok 5: Lipa veľkolistá pri kostole v Dolných štitároch

Foto: Uher, máj 2010

Lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*) v obci Dolné Štitáre, pri kostole na cintoríne. Strom má vek približne 220 rokov, obvod kmeňa 526 cm, výšku 15 m a priemer koruny 20 m. Ochrana bola vyhlásená v r. 1977. Dôvod vyhlásenia ochrany tohoto významného exempláru bol historický, estetický a krajinársky. Patrí pod ochranu Správy CHKO Ponitrie s druhým stupňom ochrany. Súčasný stav vykazuje stredné poškodenie.

Brest vo Veľkej doline

V obci Veľká Dolina sa nachádza brest väzový (*Ulmus laevis* Pall.), pred obecným úradom. Strom má vek okolo 170 rokov, obvod kmeňa 356 cm, výšku 25 m a priemer koruny 16 m. Tento exemplár je z hľadiska kultúrneho, historického, vedeckého, krajinotvorného, ekologického ale i estetického významu vyhláseným chráneným stromom a dosah naň má Správa CHKO Ponitrie. Je chránený druhým stupňom ochrany. Súčasný stav vykazuje stredné poškodenie.

5 DISKUSIA

V práci sme vychádzali hlavne zo zákona 117/2010 o ochrane prírody a krajiny. Ten hovorí, že pod ochranou prírody a krajiny sa rozumie obmedzovanie zásahov, ktoré môžu ohroziť, poškodiť alebo zničiť podmienky a formy života, prírodné dedičstvo, vzhľad krajiny, znížiť jej ekologickú stabilitu, ako aj odstraňovanie následkov takých zásahov. Ochranou prírody sa rozumie aj starostlivosť o ekosystémy.

Na základe porovnania tohto zákona s vykonaným terénnym prieskumom v riešených chránených územiach môžeme konštatovať, že tento zákon a samotná ochrana v jednotlivých chránených územiach nie je dostačujúca. V teréne sme sa stretli so zlým označením území tabuľou so štátnym znakom alebo žiadnym označením. Chránené územia sú najviac poznačené nedodržiavaním predpisov pre jednotlivé územia človekom. Najväčším dôkazom je znečistenie chránených území, tvorenie „divokých“ skládok ale i samotné poškodzovanie prírodných úkazov, pre ktoré boli chránené územia vyhlásené.

Vološčuk (2001) hovorí, že ochrana prírody je vedecká disciplína, ktorá skúma príčinné súvislosti (kauzalitu) vzájomného pôsobenia (interakcií) ľudskej spoločnosti a prírody, ako špecifického biocentricko-sociálneho procesu v prírodných systémoch, a na základe zistenia intenzity pôsobenia negatívnych socioekonomických aktivít (interakčných vzťahov) na prírodu určuje mieru nevyhnutných preventívnych, rekonštrukčných a regulačných opatrení a zásahov, s cieľom zachovania základných ekologických procesov a biodiverzity ekosystémov, ekologicky optimálneho a ohľaduplného (rozumného) využívania prírodného prostredia ľudskou spoločnosťou a zabezpečenia ochrany území, prírodných javov a organizmov s ohľadom na ich vedecký, kultúrny, náučno-poznávací, výchovný a ekonomický význam pre súčasnú a budúcu ľudskú spoločnosť.

Možno povedať, že lepším poznaním a informovanosťou o chránených územiach by sa dalo predísť ich poškodzovaniu. Ďalším opatrením k lepšej ochrane chránených území je manažment a starostlivosť o ekosystémy.

Dudley (2008) hovorí, že manažment ekosystémov je ovplyvňovanie fyzikálnych, chemických a biologických procesov, ktoré spájajú organizmy s ich abiotickým prostredím a pôsobenie ľudských činností k dosahovaniu žiaduceho stavu ekosystému.

Nie všetky chránené územia v okrese Nitra majú vypracované manažmentový plán. Ak aj majú, tieto plány sú niekoľko rokov staré a neaktualizované a tým strácajú význam a účinnosť. Plnenie manažmentových plánov je kľúčovým bodom pre ochranu týchto území. Realizácia v praxi na dodržanie cieľov manažmentových plánov je náročná. Rozhodujúcimi faktormi sú finančné a personálne zabezpečenie ale i množstvo času vynaloženého na splnenie týchto plánov.

ZÁVER

Hlavným cieľom našej diplomovej práce, ktorá má názov Zhodnotenie stavu chránených území v okrese Nitra bolo charakterizovať súčasný stav, v akom sa chránené územia nachádzajú, ich terénny prieskum a vytypovanie problémových oblastí, navrhnúť riešenia pre ich zlepšenie a celkovo poukázať na dôležitosť ochrany prírody a vyzdvihnúť význam chránených území.

Ako základnú charakteristiku prírodných pomerov sme pre jednotlivé územia vybrali Tribeč, pretože prevažná väčšina analyzovaných chránených území sa nachádza práve v tejto lokalite.

Celkovo možno povedať, že stav chránených území v okrese Nitra je v dobrom stave. Chránené územia, ktoré sa nachádzajú priamo v Tribeči možno považovať za územia s dobrým stavom. Ich najväčším nedostatkom vo všeobecnosti je zarastanie sekundárnou sukcesiou či inváznymi druhmi porastov a tým znižovanie plôch významných biotopov. Dôležitým faktorom vzniku tohto stavu bol zánik tradičného hospodárenia pasením dobytky vidieckym obyvateľstvom. Ten mal nahradiť manažment starostlivosti jednotlivých chránených území. Nemenej dôležitým faktorom je aj ekonomická stránka a množstvo síl, ktoré si také rozsiahle územia vyžadujú. Pretrvávajúcim nedostatkom väčšiny chránených území je znečistenie, tvorba „divokých“ skládok či ničenie informačných tabúľ. Najhorší stav z pomedzi všetkých skúmaných chránených území v okrese Nitra je v prírodnej pamiatke Nitriansky dolomitový lom so štvrtým stupňom ochrany, ktorý ničím nepripomína chránené územie napriek svojmu obrovskému významu.

Na stav chránených území vplýva manažment a starostlivosť o tieto územia. Manažmentové plány by sa mali pravidelne aktualizovať a dodržiavať. Na základe terénneho prieskumu sme mohli skonštatovať, že územia v okrese Nitra tieto plány poväčšine nedodržiavajú, dôsledkom čoho sú chránené územia zanedbávané. Môže zato množstvo chránených území, ktoré má Správa CHKO Ponitrie pod svojou správou. Ďalším faktorom je otázka financií a personálu.

Pri navrhovaní riešení na zlepšenie stavu chránených území sme vychádzali z terénneho prieskumu a získaných materiálov zo Správy CHKO Ponitrie. Riešenia sme sa snažili navrhovať čo najefektívnejšie, aby eliminovali nami vytypované negatívne stránky jednotlivých území. Výsledok týchto návrhov by mal priniesť pretrvanie týchto chránených území a zlepšenie ekologickej stability.

Diplomová práca sa dá využiť ako doplnujúca učebná pomôcka pre žiakov základných či stredných škôl pre predmety zaoberajúcimi sa environmentalistikou. Taktiež môže slúžiť aj ako zdroj informácií pre pracovníkov zaoberajúcimi sa ochranou prírody alebo širokej verejnosti.

Musíme si uvedomiť, že tieto chránené územia majú veľký ekologický, kultúrny a celospoločenský význam a ich ochrana nemôže byť ľahostajná nikomu z nás. Len vytrvalou starostlivosťou a ochranou týchto území môžeme dosiahnuť, aby tieto územia pretrvali a mohli ich krásy a bohatstvá objavovať aj ďalšie generácie.

Cieľ našej diplomovej práce bol splnený. Zhodnotili sme stav chránených území v okrese Nitra a na navrhli sme riešenia pre ich zachovanie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

AMBROS, M. 2002. Rosalia: Spravodaj ochrany prírody Chránenej krajinskej oblasti Ponitrie 16. Nitra: Správa Chránenej krajinskej oblasti Ponitrie, 2002, 255 s. ISBN 80-900489-6-X

AMBROS, M. - BALÁŽ, I. - GLVÁČ, M. 2000. Zoborské vrchy ako navrhované „Smaragdové územie“ v projekte sústavy Emerald Network. In: *Správa CHKO Ponitrie, 2000, Spravodaj CHKO Ponitrie – Rosalia*, 15, s. 225 -234, ISBN 80-900489-5-1

AMBROS, M. – GAJDOŠ, P. 1989. Sprievodca náučným chodníkom Zobor. Nitra: Správa CHKO Ponitrie, Nitra v prírode, vydavateľstvo kníh a časopisov útvár OPV Bratislava, 1989, 40 s.

ČEMAN, R. a kol. 2005. Slovenská republika : Zemepisný atlas. Bratislava: Mapa Slovakia Plus, 2005, 2. Vyd., 96 s. ISBN 80-8067-138-9

ČERMÁK, O. a kol. 2008. Životné prostredie. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2008, 390 s. (Edícia vysokoškolských učebníc) ISBN 978-80-227-2958-1

ČURLÍK, J. – ŠEFČÍK, P. 2002, Pôdna reakcia (mapa v mierke 1 : 100 000) In: Kolektív, 2002 Atlas krajiny Slovenskej republiky, Bratislava: MŽP SR a SAŽP Banská Bystrica, 2002, 1. Vydanie, s. 108

DUDLEY, N. (Editor) (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland: IUCN. x + 86 pp. 978-2-8317-1086-0 Gajdoš P. et al.

GAJDOŠ, J. a kol. 1990. *Človek a prostredie Nitra*: MsNV, 90 s.

GÁBRIŠ, J. a kol. 1998. *Ochrana a tvorba životného prostredia v poľnohospodárstve*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 1998, 461 s. ISBN 80-7137-506-3

HREŠKO, J. – PUCHEROVÁ, Z. – BALÁŽ, I. a kol. 2006. Krajina Nitry a jej okolia - Úvodná etapa výskumu. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra 2006, 182 s. ISBN 80 – 8094 – 066 – 5

IVANIČKA, J. et al. 1998. Vysvetlivky ku geologickej mape Trábeča 1: 50 000. GS SR, Bratislava: Vyd. D. Štúra, 246 s., ISBN 80-853 14-84-3

IVANIČKA, J. et al. 1998. Geologická mapa Trábeča 1: 50 000. Bratislava: GS SR , ISBN 80-853 14-84-3

Kolektív, 2002. Atlas krajiny Slovenskej republiky MŽP SR, Bratislava, 2002, Espirit spol. s.r.o. B. Štiavnica, 2002

KRAMÁRIK, J. et al. 1988. Územný priemet ochrany prírody Chránenej krajinej oblasti Ponitrie II. Analytická časť Prírodné pomery. Liptovský Mikuláš: ÚŠOP, Bratislava: SROP, Nitra: S-CHKO Ponitrie, 321 s.

LAPIN, M. et al. 2002. Klimatické oblasti. In: *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Bratislava: MŽP SR, Banská Bystrica, SAŽP 2002, kap. IV., mapa č. 27, s. 95, ISBN 80-88833-27-2

MALÍK, P. - ŠVASTA, J. 2002. Hlavné hydrologické regióny. In: *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Bratislava: MŽP SR, Banská Bystrica: SAŽP, 2002, kap. IV, mapa č. 75, s. 104, 80-88833-27-2

MINĎÁS, J. - ŠKVARENINA, J. 2002. Výskyt hmiel. In: *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Bratislava : MŽP SR, Banská Bystrica : SAŽP, 2002, kap. IV., mapa č. 63, s. 100, ISBN 80-88833-27-2

NOSKOVIČ, J. a kol. 2005. *Ochrana a tvorba životného prostredia*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005, 141 s. ISBN 80-8069-578-4

RUSŇÁKOVÁ, A. - ĎUREČKOVÁ, E. 2002. Maloplošné chránené územia v pôsobnosti správy chránenej krajinej oblasti Ponitrie. In: *Správa CHKO Ponitrie, 2002, Spravodaj CHKO Ponitrie – Rosalia*, 16, s. 185 -216, ISBN 80-900489-6-X

STREĎANSKÝ, J. a kol. 1999. *Krajinné plánovanie*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 1999, 2. Vyd., 175 s. ISBN 80-71347-585-3

STREĎANSKÝ, J. a kol. 2005. *Hodnotenie kvality životného prostredia*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005, 159 s. ISBN 80-8069-625-X

SUPUKA, J.- HREŠKO, J. – KONČEKOVÁ, L. 2005. *Krajinná ekológia*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005, 2. nezmen. vyd., 194 s. ISBN 80-8069-607-

1

ŠIŠKA, B. - REPA, Š., 2002. Klimatické pomery roku 2001 v Nitre. Nitra: CHKO Ponitrie, Spravodaj CHKO Ponitrie – Rosalia, 16, s. 229 – 241

ŠÍBL, J. – KLINDA, J. – LISICKÝ, M. J. 2000. *Územná ochrana prírody a starostlivosť o chránené územia*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2000, 127 s. (Ochrana biodiverzity ; 8) ISBN 80-7137-755-4

ŠPÁNIK, F. – REPA, Š. – ŠIŠKA, B. 2002. *Agroklimatické a fenologické pomery Nitry roky (1991-2000)*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2002, 39 s. ISBN 80-7137-987-5

TARINOVÁ, D. 2009. Jelenská gaštanica potrebuje pomoc. In *Enviromagazín*. ISSN 1335-1877, 2009, roč. 14, vyd. 6., 19 s.

Turistický atlas Slovensko 1:50 000. 2006. Vizovice: SHOCart, 2006 - 1 atlas, 412 s. ISBN 80-7224-504-X

VOLOŠČUK, I. 1997. *Starostlivosť o chránené územia*. Zvolen: TU, 1997, 120 s. ISBN 80-228-0637-4

VOLOŠČUK, I. 2001. *Starostlivosť o chránené územia*. Zvolen: Technická univerzita, 2001, 2. zmen. vyd., 120 s. ISBN 80-228-1049-5.

VOLOŠČUK, I. 2005. *Ochrana prírody a krajiny*. - 2. preprac. vyd. - Zvolen : Technická univerzita, 2005 - 244 s. ISBN 80-228-1511-X

Zákon NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny

Zákon NR SR č. 273/2000 Z.z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku

Zákon NR SR č. 117/2010 Z.z. o ochrane prírody a krajiny

Zákon NR SR č. 9/1999 Z.z. Ústavný zákon

IUCN, 1973: World Conservation Strategy, Geneve.

IUCN, 1980: World conservation strategy. Geneve. ISBN 2-88032-104-2

Internetové zdroje:

<<http://www.sopsr.sk/natura/>>

<<http://stromy.enviroportal.sk/>>

<http://www.unep-wcmc.org/protected_areas/protected_areas.htm>

<<http://www.iucn.org/>>

<<http://www.smopaj.sk/>>

<<http://www.sazp.sk/>>

PRÍLOHY

Príloha A: Prehľad veľkoplošných a maloplošných chránených území na Slovensku v roku k 31.12.2009

Veľkoplošné chránené územia a ich ochranné pásma:			
Kategória	Počet	Výmera chránených území (v ha)	Výmera ochranných pásiem (v ha)
národné parky	9	317 889,90	270 127,57
chránené krajinné oblasti	14	522 581,51	Neexistuje.
NP a CHKO spolu	23	Spolu 1 110 598,9823 ha (22,65 % rozlohy SR)	
Maloplošné chránené územia a ich ochranné pásma v 2. až 5. stupni ochrany:			
Kategória	Počet	Výmera chránených území (v ha)	Výmera ochranných pásiem (v ha)
chránené krajinné prvky	1	2,5161	0
chránené areály	165	5 253,57	2 419,13
prírodné rezervácie	385	13 089,46	243,9689
Súkromné prírodné rezervácie	2	51,73	0
národné prírodné rezervácie	219	84 129,81	2 238,84
prírodné pamiatky	220	1 589,00	206,7305
národné prírodné pamiatky	11	58,9365	26,6225
spolu	1003	104 175,02	5 135,29
		Spolu 109 310,3165 ha (2,23 % rozlohy SR)	

Príloha B: Prehľad chránených území v okrese Nitra

číslo	názov CHÚ	kategória CHÚ	stupeň územnej ochrany	Rok vyhlásenia/aktualizácia
1	Ponitrie -VCHÚ	CHKO	2	1985/2004
2	Park pri LÚ v Lefantovciach	CHA	3	1995
3	Park v Horných Lefantovciach	CHA	3	1955
4	Jelenecká gaštanica	CHA	4	1952
5	Huntácka dolina	CHA	4	2000
6	Žibrica	PR	5	1954/1993
7	Zoborská lesostep	NPR	5	1952/1986
8	Lupka	PR	4	1952
9	Park v Malante	CHA	3	1955
10	Park v Lapáši	CHA	3	1995
11	Park v Klasove	CHA	3	1995
12	Park v Novej Vsi nad Žitavou	CHA	3	1995
13	Park v Tajnej	CHA	3	1995
14	Park v Žitavciach	CHA	3	1995
15	Park v Mojmírovciach	CHA	3	1995
16	Nitriansky dolomitový lom	PP	4	1982
17	Park v Kyneku	CHA	3	1995
18	Park vo Veľkom Záluží	CHA	3	1995
19	Park v Bábe	CHA	3	1995
20	Veľký Báb	NPR	5	1966
21	Park v Rumanovej	CHA	3	1995
22	Park v Šuriankach	CHA	3	1995
23	Gýmeš	PR		2004
24	Zoborské vrchy	NPR		2004

Príloha C: Pohľad na PR Lupku z južného svahu NPR Zoborská lesostep

Príloha D: Zarastanie lesostepných lúk pri Meškovom vrchu sekundárnou sukcesiou

Príloha E: Prehľad chránených území v okrese Nitra

75

